

WYBIERAM POLSKĘ!

MATERIAŁY EDUKACYJNE WYDANE Z OKAZJI 100-LECIA
ZWIĄZKU POLAKÓW W NIEMCZECH

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W OPOLU

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŻŁE.

WYBIERAM

ARCHIWALNE
ŹRÓDŁA
TOŻSAMOŚCI

Seria Archiwalne Źródła Tożsamości
Materiały edukacyjne, 3

Recenzent:
dr hab. Maciej Fic, prof. Uniwersytetu Śląskiego

Redakcja wydawnicza:
Małgorzata Łżykowska

Projekt graficzny:
Mirosław Słomski

Copyright by Archiwum Państwowe w Opolu i Uniwersytet Opolski

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE W OPOLU

ISBN: 978-83-956475-8-1 (książka)
ISBN: 978-83-956475-9-8 (pdf)

ISBN: 978-83-7395-955-2 (książka)
ISBN: 978-83-7395-956-9 (pdf)

Nakład: 400 egz.

POLSKĘ!

MATERIAŁY EDUKACYJNE WYDANE Z OKAZJI 100-LECIA ZWIĄZKU POLAKÓW W NIEMCZECH

Justyna Sowińska, Aleksandra Starczewska-Wojnar

Opole 2022

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŻŁE.

WYBIERAM

Szanowni Państwo Nauczyciele,

w roku 2022 mija setna rocznica powstania Związku Polaków w Niemczech.

27 sierpnia 1922 roku w Berlinie spotkali się przedstawiciele największych organizacji polskich w Niemczech, aby powołać do życia związek reprezentujący wszystkich Polaków – obywateli Niemiec oraz polskie stowarzyszenia wobec władz niemieckich. Tak powstał Związek Polaków w Niemczech, z główną siedzibą w Berlinie, który dążył do zdobycia pełnych praw mniejszości narodowej dla Polaków oraz obrony tych praw we wszystkich dziedzinach życia społecznego.

Z okazji setnej rocznicy powstania Związku oddajemy w Państwa ręce nowe wydawnictwo, na które składają się opracowane materiały archiwalne, dokumentujące działalność mniejszości polskiej na Śląsku w okresie międzywojennym. Znajdują się wśród nich liczne akta dotyczące mieszczącego się wówczas w Opolu Banku Rolników, powstałego w 1922 roku Związku Polaków w Niemczech, działającego w niemieckim Opolu polskiego Konsulatu Generalnego, Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej dla Górnego Śląska, polskiego ruchu śpiewaczego, polskiej prasy, polskich organizacji kulturalnych i oświatowych, obchodów polskich świąt narodowych, harcerstwa polskiego i teatru. Zebrane materiały oparte są na źródłach archiwalnych niepublikowanych w podręcznikach historii i mogą służyć jako baza wiedzy o sytuacji Polaków w międzywojennym państwie niemieckim. Pierwszy raz materiały te zostały zaprezentowane na wystawie „Wybieram Polskę” przygotowanej w 2018 roku wspólnie z Małgorzatą Blach-Margos, Sandrą Buscicchio, Marią Leśniowską i Danielą Mazur z Archiwum Państwowego w Opolu.

Opracowany materiał archiwalny uzupełniają dwa scenariusze lekcji: *„Nie będzie wydawane żadne ograniczenie...”*. *Sytuacja mniejszości polskiej na Górnym Śląsku 1922-1939* oraz *„Jesteśmy Polakami”*. *Związek Polaków w Niemczech – jego działalność i znaczenie dla mniejszości polskiej przed II wojną światową*. Lekcje te ukazują odmienną sytuację prawną żyjącej na Górnym Śląsku ludności, chronionej na podstawie postanowień Konwencji Genewskiej z 15 maja 1922 roku, od sytuacji Polaków zamieszkujących pozostałe tereny Niemiec.

Przygotowane scenariusze mogą być wykorzystane na lekcjach historii, wiedzy o społeczeństwie oraz w ramach zajęć z przedmiotu pn. historia i teraźniejszość. Poruszane tematy praw mniejszości narodowych mogą też być prezentowane uczniom na lekcjach języka niemieckiego jako języka mniejszości oraz historii i kultury mniejszości narodowej niemieckiej.

autorki

POLSKĘ!

Spis treści:

BANK ROLNIKÓW	6-7
ZWIĄZEK POLAKÓW W NIEMCZECH	8
PRASA ZWIĄZKOWA	9
KONSULAT GENERALNY W OPOLU	10
LEON MALHOMME	11
HENRI LE ROND	12
POWSTANIA ŚLĄSKIE	13
POLSKI RUCH ŚPIEWACZY NA ŚLĄSKU	14
MALINA, HENRYK OKOS	15
PRASA POLSKA NA NIEMIECKIM ŚLĄSKU	16
MARTA LIGUDA-PAWLETOWA	17
GRUDZICE, JAN ADAMEK	18
ORGANIZACJE POLSKIE	19
IMIENINY MARSZAŁKA	20-21
HARCERZE W OPOLU	22
HELENA LEHR	23
TEATR POLSKI	24
TEATR KUKIEŁKOWY ALOJZEGO SMOLKI	25
SCENARIUSZE	27
SCENARIUSZ 1	
„Jesteśmy Polakami”. Związek Polaków w Niemczech – jego działalność i znaczenie dla mniejszości polskiej przed II wojną światową	27
KARTY PRACY do Scenariusza 1	28-39
SCENARIUSZ 2	
„Nie będzie wydawane żadne ograniczenie...”	
Mniejszość polska na Górnym Śląsku 1922-1939	40
KARTY PRACY do Scenariusza 2	44-51
BIBLIOGRAFIA	52-53
OFERTA EDUKACYJNA	54-55

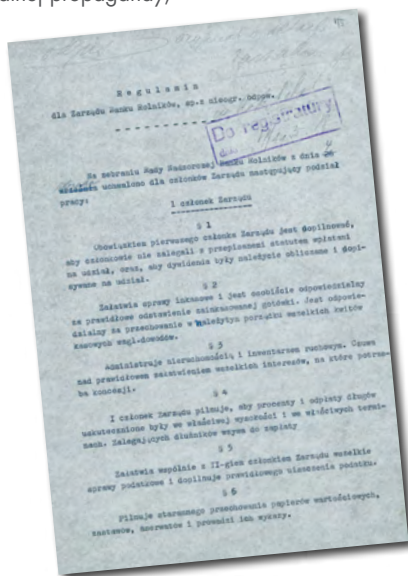
WYBIERAM

BANK ROLNIKÓW

Budynek Banku Rolników w Opolu przy ulicy Książąt Opolskich 36
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3520/6]

Pierwsza polska placówka bankowa w Opolu powstała już w 1897 roku. Polscy działacze społeczni, m.in. Koraszewski, Spychalski, Kania oraz Powolny założyli Bank Ludowy. Inicjatywa ta cieszyła się ogromną popularnością, więc w kolejnych latach postanowiono utworzyć kolejny bank. W 1911 roku z inicjatywy Franciszka Kurpiera powstał Bank Rolników. Założenie tego banku nie byłoby możliwe bez ofiarności założyciela, Zarządu oraz Rady Nadzorczej. „W tym wypadku nie trzeba było nawet specjalnej propagandy,

gdyż sama wieść o powstaniu drugiego polskiego banku i o możliwości obsługi w języku polskim przyciągała ludność nie tylko z wkładami i po pożyczki, lecz także z poczucia obowiązku narodowego w myśl hasła «swoi do swego po swoje». Co ciekawe, skład Rady Nadzorczej stanowili chłopi i robotnicy. W 1912 roku Bank Rolników nabył budynek przy ulicy Książąt Opolskich 36. W kolejnych latach utworzono oddziały Banku w Kluczborku i Gliwicach. Działalność banku opierała się w znacznej mierze na wkładach oszczędnościowych. Rozwój placówki został częściowo zahamowany przez dwa czynniki: pierwszym był kryzys bankowy z 1930 roku, za drugi uważa się terror hitlerowski. Ponadto powszechną praktyką stało się wykupywanie książeczek oszczędnościowych polskich placówek przez banki niemieckie. Również niemieckie rozporządzenie o ochronie dłużników, uniemożliwiające ściąganie zaległości, pogłębiło zaistniały kryzys. W 1939 roku pracowników banku usunięto siłą z placówki i osadzono w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie. Po zakończeniu II wojny światowej nastąpiła reaktywacja Banku Rolników. Byli Zarząd, tj. Ambroży Porzdek, Franciszek Buhl oraz Antoni Nogosek zaangażowali się w odzyskanie nieruchomości przy ulicy Książąt Opolskich. Pierwsze walne zgromadzenie członków Banku odbyło się w grudniu 1946 roku. Dziś w tym miejscu swoją siedzibę ma Bank Spółdzielczy w Opolu.

Regulamin dla Zarządu Banku Rolników z 1935 roku
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/1]

Zaproszenie na zebranie członków Banku Rolników
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/6]

Komiks o zaletach oszczędzania w Banku Rolników
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/2148]

Str. 2

Nauka w obrazkach

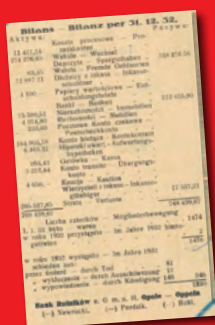
4) Nie tam one należą! Antek chowa dla pewności swe pieniądze w sienniku.

5) Pewnego dnia zauważył Francek, że złodzieje zabrali się do jego skrzyni.

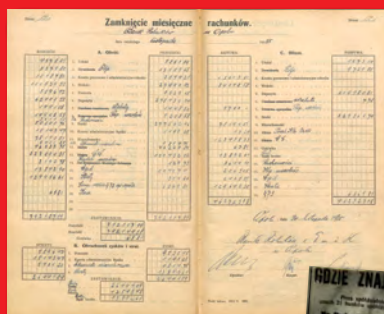
6) A Antkowi i dom i pieniądze w sienniku się spaliły.

**Bilans na zakończenie 1932 roku,
który ukazał się w „Nowinach Codziennych”**
[Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/94/6]

Komiks o zaletach oszczędzania w Banku Rolników
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/2148]

**Zestawienie miesięczne rachunków
Banku Rolników w Opolu**
[Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/94/7]

**Znaczek pocztowy „Polski Lud
Górnśląski musi być panem swej ziemi”**
[Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/94/19]

**Fotokopia z informacją
o lokalizacji polskich banków w Niemczech**
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3520/6]

WYBIERAM

ZWIĄZEK POLAKÓW W NIEMCZECH

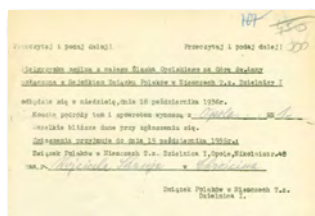

Informacja o I Kongresie Polaków w Niemczech, opublikowana w czasopiśmie „Polak w Niemczech”, 1938, nr 2

Pieczęć Związku Polaków w Niemczech
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/2106]

Słowa Edmunda Osmańczyka do pieśni
„Hasło Polaków w Niemczech”
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/218]

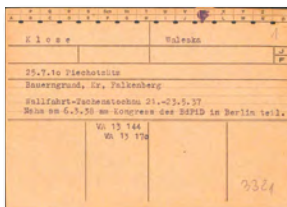

Ulotka informująca o pielgrzymce na Górę św. Anny
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2/97]

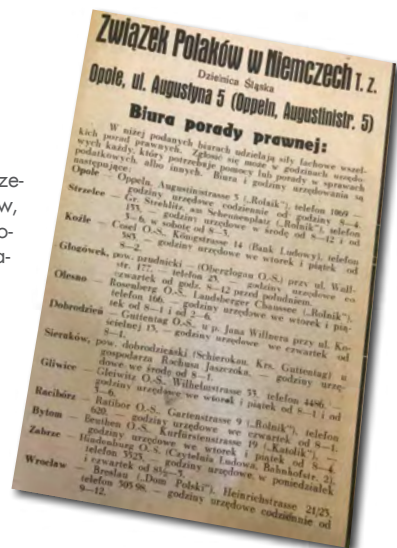

1. Jesteśmy Polakami
2. Wiara Ojców naszych jest wiarą naszych dzieci
3. Polak Polakowi bratem
4. Co dzień Polak Narodowi służy
5. Polska Matką naszą
– nie wolno mówić o Matce złe

Związek został zdelegalizowany przez rząd III Rzeszy w lutym 1940 r. Represje dotknęły wielu członków, część z nich rozstrzelano, ok. 4 tysiące trafiło do obozów koncentracyjnych, głównie w Sachsenhausen, Dachau i Buchenwaldzie.

Karta personalna sporządzona przez opolskie Gestapo,
dotycząca uczestniczki I Kongresu Polaków w Niemczech w Berlinie
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/56/3321]

Ogłoszenie
opublikowane w czasopiśmie „Zdrój”, 1929, nr 2

POLSKĘ!

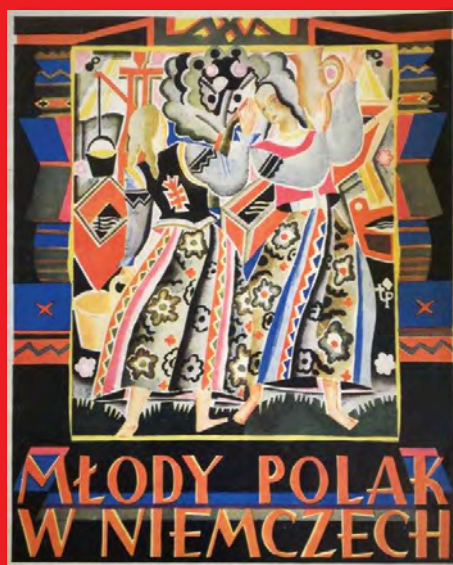
PRASA ZWIĄZKOWA

Od 1 lipca 1924 r. z inicjatywy Związku ukazywał się „Biuletyn Związku Polaków w Niemczech”. Jego kontynuacją był wydawany od 1 kwietnia 1925 do 1939 r. „Polak w Niemczech”. Pismo wychodziło z reguły co miesiąc i było przekazywane za darmo członkom Związku.

Do czasopisma drukowane były dodatki: dla dzieci „Mały Polak w Niemczech” oraz dla młodzieży „Młody Polak w Niemczech”. Początki wydawania „Młodego Polaka w Niemczech” tak wspominał Edmund Osmańczyk: „Pierwsze numery, które ukazały się w 1930 r., były prawdziwą sensacją. Tak pięknego młodzieżowego pisma nie wydawano dotychczas w Niemczech. Wielobarwne okładki na kredowym papierze powiększały bardzo poważnie koszt druku, co budziło krytykę niektórych działaczy Związku. Ale radość i duma młodych czytelników z oryginalności swego pisma w coraz bardziej ponurej Rzeszy Niemieckiej przeważała. Był to najdramatyczniejszy przełom w historii Nadodrza. Pękła wreszcie XIX-wieczna obręcz germanizacyjna. To nic, że żyliśmy jeszcze pod zaborem pruskim. Ale w prasie naszej z dumą wypisywane były słowa: niepodległa Polska, zwycięska polskość, piękna nasza polszczyzna, jesteśmy Polakami”.

Okładka czasopisma
„Młody Polak w Niemczech” 1930, nr 4

Okładka czasopisma
„Młody Polak w Niemczech” 1930, nr 7

Okładka czasopisma „Młody Polak w Niemczech” 1930, nr 1

Okładka czasopisma
„Młody Polak w Niemczech” 1931, nr 5

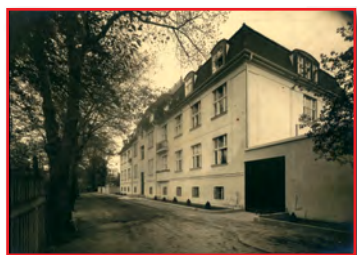
JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŻŁE.

WYBIERAM

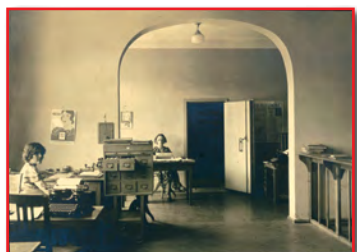
KONSULAT GENERALNY W OPOLU

Główna brama gmachu Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/482/238]

Widok gmachu Konsulatu Generalnego RP w Opolu
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/482/238]

Naczelniczka kancelarii głównej Maria Kurczówna oraz referentka prasowa Janina Moczarska
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/482/238]

Przyrzeczenie służbowe pracownika Konsulatu
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/482/226]

Zobowiązanie do zachowania tajemnicy służbowej
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/482/226]

Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej został utworzony w kwietniu 1920 roku jako przedstawicielstwo polskie przy Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku. Pierwszym Konsulem Generalnym był Daniel Kęszycki. W 1922 roku, po zaprzestaniu działalności Komisji Międzysojuszniczej, placówkę wraz z częścią personelu przeniesiono do Bytomia.

W 1931 roku Konsulat Generalny ponownie powrócił do Opola. Instytucja ta zajmowała budynek przy ul. Dębowej 1. Pierwszym Konsulem Generalnym w nowej placówce został Leon Malhomme, który pełnił tę funkcję do 1933 roku. Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu miał za zadanie ochronę praw i interesów obywateli polskich. Konsul Generalny wraz z pracownikami czynnie uczestniczył w niemal wszystkich działaniach polskich organizacji mniejszościowych. Organizowano uroczyste obchody świąt państwowych oraz bale, które cieszyły się ogromną popularnością wśród lokalnej społeczności.

Funkcję kierownika urzędu pełnił Konsul Generalny. Poza nim w placówce urzędowali także: wicekonsul, attaché konsularny, pracownicy Referatu Handlowego oraz Referatu Prawnego, pracownicy Biura Paszportowego oraz Biura Kart Cykuracyjnych.

Funkcję Konsula Generalnego w opolskiej placówce pełnili kolejno:

Daniel Kęszycki
w latach 1920-1922
Leon Malhomme
w latach 1931-1933
Bohdan Ostoj-Samborski
w latach 1933-1937
Jan Małęczynski
w latach 1937-1939.

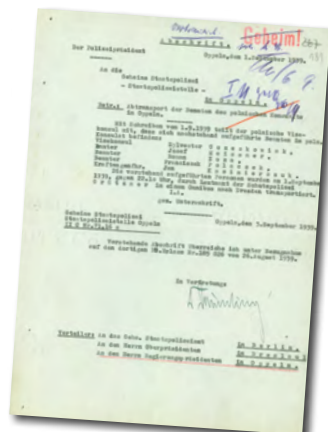
Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej zakończył działalność dnia 1 września 1939 roku, kiedy to aresztowano i wywieziono do Drezna wicekonsula Jana Grześkowiaka oraz pracowników: Meissnera, żonę, Franciszka Poloczka i Kaźmierczuka.

Lista personelu Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/61]

Imię i nazwisko	Stanowisko	Wzrost	Waga	Barwa włosów	Barwa oczu	Barwa skóry	Barwa włosów	Barwa oczu	Barwa skóry
1. Jan Malhomme	Konsul Generalny	175 cm	75 kg	ciemne	niebieskie	biała			
2. Wicekonsul									
3. Kazimierz Figwer									
4. Sylwester Grześkowiak									
5. Zygmunt Wyszyński									
6. Andrzej Demarczyk									
7. Józef Poliwoda									
8. Tadeusz Chruściel									
9. Józef Freier									
10. Wojciech Poliwoda									
11. Stefania Krasowska									
12. Stanisław Skórski									
13. Maria Kurczówna									
14. Józef Bobrek									
15. Jan Pollok									
16. Franciszek Polaczek									
17. Jan Orszulik									
18. Franciszek Głowacki									

Pracownicy Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu:
1. Konsul Generalny Leon Malhomme, 2. Wicekonsul Aleksander Moc, 3. Kazimierz Figwer, 4. Sylwester Grześkowiak, 5. Zygmunt Wyszyński, 6. Andrzej Demarczyk, 7. Józef Poliwoda, 8. Tadeusz Chruściel, 9. Józef Freier, 10. Wojciech Poliwoda, 11. Stefania Krasowska, 12. Stanisław Skórski, 13. Maria Kurczówna, 14. Józef Bobrek, 15. Jan Pollok, 16. Franciszek Polaczek, 17. Jan Orszulik, 18. Franciszek Głowacki
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/61]

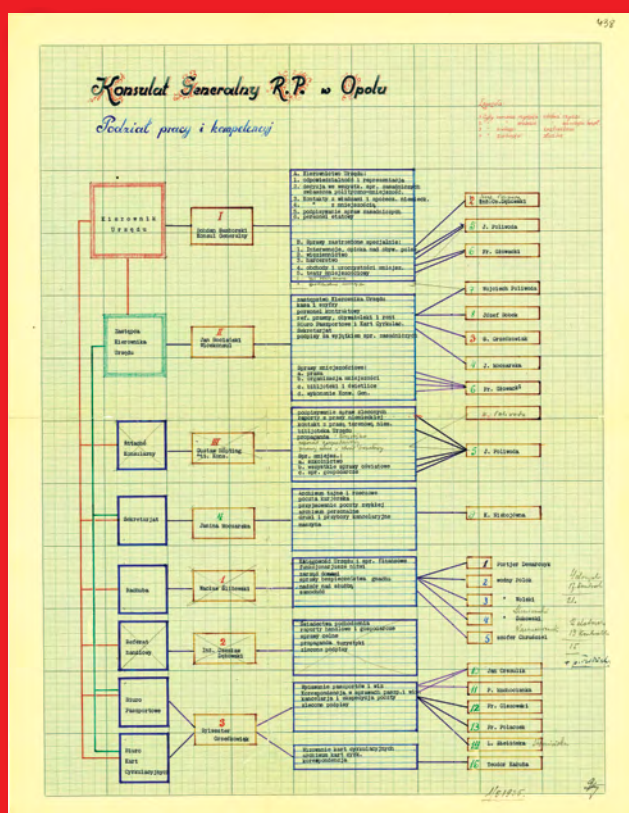

Lista pracowników Konsulatu Generalnego w Opolu, którzy 1 września 1939 roku zostali aresztowani i przetransportowani do Drezna
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/2108]

POLSKĘ!

LEON MALHOMME

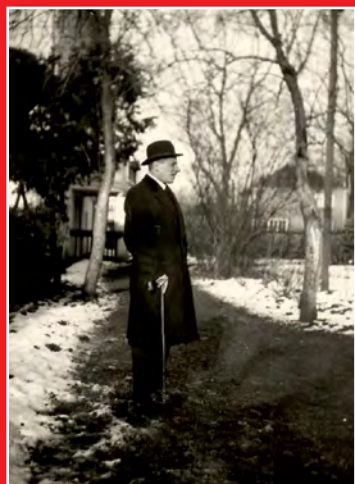
Leon Malhomme był konsulem, który znacząco wpisał się w historię Opola oraz mniejszości polskiej na Górnym Śląsku. Jego priorytetowym zadaniem było propagowanie i wzmacnianie działalności polskich organizacji mniejszościowych poprzez ożywienie ich życia kulturalnego i społeczno-politycznego. Zaangażowanie tak ważnej osobistości w działalność polskich organizacji pobudzało ich członków do pracy oraz powodowało wzrost prestiżu tych organizacji. Konsul Malhomme wykazywał się ogromną aktywnością organizując liczne przyjęcia, spotkania w Konsulacie, a także współtworząc przy tej placówce klub jazdy konnej, który odegrał ogromną rolę w propagowaniu polskości. Przejazdki konne umożliwiały bowiem kontakt z ludnością Opola i okolic, a jednocześnie powodowały niepokój wśród niemieckich nacjonalistów. W 1932 roku odwołano konsula Malhomme'a ze stanowiska. Pracował nadal w polskiej dyplomacji aż do 23 września 1939 roku, gdy został aresztowany przez NKWD, wywieziony do ZSRR i w 1940 roku zamordowany.

Struktura Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu z maja 1935 roku
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 45/482/237]

Leon Malhomme w swoim gabinecie
[Śląska Biblioteka Cyfrowa, Kronika działalności dyplomatycznej Leona Malhomme z roku 1932, tom 8]

Leon Malhomme w styczniu 1932 roku
[Śląska Biblioteka Cyfrowa, Kronika działalności dyplomatycznej Leona Malhomme z roku 1932, tom 8]

Leon Malhomme,
Konsul Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu
[Śląska Biblioteka Cyfrowa, Kronika działalności dyplomatycznej Leona Malhomme z roku 1932, tom 7]

Konsul Generalny
Leon Malhomme na przejażdżce konnej
[Śląska Biblioteka Cyfrowa, Kronika działalności dyplomatycznej Leona Malhomme z roku 1930, tom 3]

WYBIERAM

HENRI LE ROND

Plakat z kampanii plebiscytowej
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2692/64]

Generał Henri Le Rond urodził się 9 października 1864 r. w Rouen we Francji. Był wychowany w duchu patriotycznym, dlatego klęska jego ojczyzny w starciu z armią Prus, jakiej doświadczył w młodości, silnie wpłynęła na jego postawę. Po studiach w Szkole Przygotowawczej Artylerii i Inżynierii Wojskowej w Fontainebleau rozpoczął służbę wojskową. W wojsku zrobił szybką karierę. W kwietniu 1907 roku został oddelegowany na Daleki Wschód jako stażysta w armii japońskiej, a w 1911 roku wziął udział w wojnie w Afryce Północnej zdobywając doświadczenie frontowe. Dwa lata później objął stanowisko attaché militaire w Ambasadzie Republiki Francuskiej w Japonii. W trakcie I wojny światowej wykazał się wyjątkową odwagą i za zasługi na polu walki został odznaczony w 1918 r. Krzyżem Komandorskim Legii Honorowej.

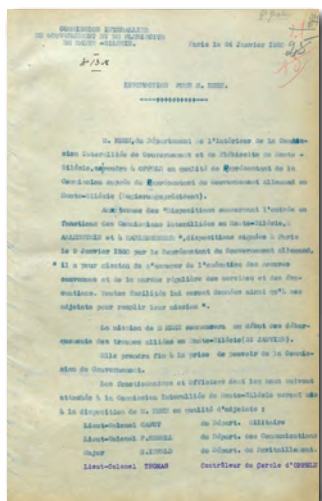
Kiedy w czerwcu 1917 r. władze francuskie umożliwiły na swym terytorium organizację polskiego wojska – zwanego później Błękitną Armią – sam Le Rond pomagał w formowaniu pierwszych jednostek oraz ich transporcie na ziemię polską.

Podczas konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. rzecznikami polskich interesów byli Roman Dmowski (1864-1939) i Ignacy Paderewski (1860-1941). Głównym zadaniem konferencji było ustalenie granicy polsko-niemieckiej. Stronę polską czynnie wspierała w tej kwestii Francja, a sam Le Rond gorliwie dochodził polskich praw. Niestety, mimo francuskiego poparcia nie udało się przeforsować postulatu przejęcia przez Polskę Górnego Śląska bez plebiscytu.

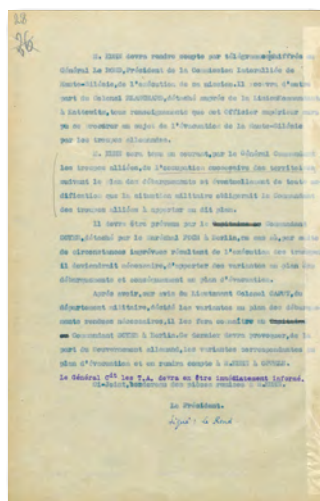
Ustalono, że przebieg głosowania miała nadzorować powołana w tym celu Międzysyjozusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku, której przewodniczącym został Henri Le Rond. Poza tym w skład komisji weszli: Anglik ptk Harold Percival i Włoch gen. Andreo de Marinis. Na siedzibę Komisji wybrano Opole, a stronę polską w Opolu reprezentował konsul generalny RP i delegat polski przy MKRP Daniel Kęszycki.

Zadaniem Le Ronda, który przygotował korzystny dla Polski projekt podziału spornego terytorium, było osłabienie policyjnej i politycznej przewagi Niemiec na terenie Górnego Śląska, aby zapewnić Polakom równe szanse podczas plebiscytu.

Głównym celem MKRP był nadzór nad prawidłowym przebiegiem kampanii plebiscytowej i samego głosowania, a także utrzymanie porządku i spokoju. Zadanie to nie było łatwe ze względu na konflikty między ludnością polską a niemiecką, które nie zawsze można było załagodzić.

Instrukcja dla Emanuela Kuhna, który jako reprezentant MKRP miał przybyć do Opola
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/46/67]

Odezwa MKRP z dnia 16 marca 1921 r.
do mieszkańców Górnego Śląska w sprawie plebiscytu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2/134]

POLSKĘ!

POWSTANIA ŚLĄSKIE

I powstanie śląskie wybuchło 16 sierpnia 1919 r. pod wodzą Alfonsa Zgrzebnioła. Było ono odpowiedzią na szerzący się terror i szykany władzy niemieckiej wobec obywateli narodowości polskiej. Miało charakter walk partyzanckich i po 10 dniach zostało zdławione. II powstanie śląskie wybuchło po licznych aktach represji ze strony Niemiec. Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa spełniła główny postulat powstańców i wydała rozporządzenie o utworzeniu wspólnej polsko-niemieckiej policji podlegającej aliantom. Polacy uzyskali lepsze warunki związane z kampanią przed plebiscytem, jednak na wprowadzonych zmianach skorzystali głównie Niemcy. MKRP dopuściła do głosowania wszystkie osoby urodzone na terenie plebiscytowym, przez co dnia 20 marca 1921 roku większość opowiedziała się za przynależnością Śląska do państwa niemieckiego. Przed podjęciem decyzji w sprawie podziału Śląska Wojciech Korfanty (1873-1939) złożył godność Polskiego Komisarza Plebiscytowego i ogłosił się dyktatorem kolejnego, trzeciego już powstania śląskiego. Oddziały polskie zdołały opanować dużą część obszaru plebiscytowego aż do Odry. Natomiast Niemcy, którzy przystąpili do ofensywy 21 maja 1921 roku, zdobyli po ciężkich walkach Górę Św. Anny. 12 października 1921 r. Rada Ligi Narodów podjęła ostateczną decyzję o podziale Górnego Śląska. W wyniku powstań obszar przyznany Polsce został powiększony do ok. 1/3 spornego terytorium.

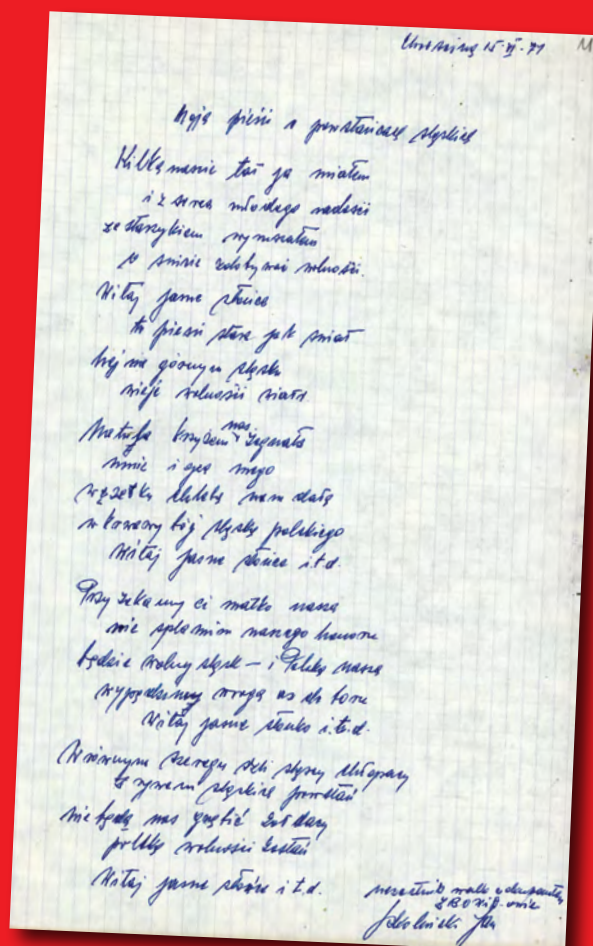
Pomnik Czynu Powstańczego na Górze Św. Anny
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2692/64]

Agnieszka Grabara – uczestniczka wszystkich trzech powstań śląskich i współorganizatorka plebiscytu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2579/4098]

Paweł Rybczyk – uczestnik walk o Górę Św. Anny w trzecim powstaniu śląskim
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2579/4098]

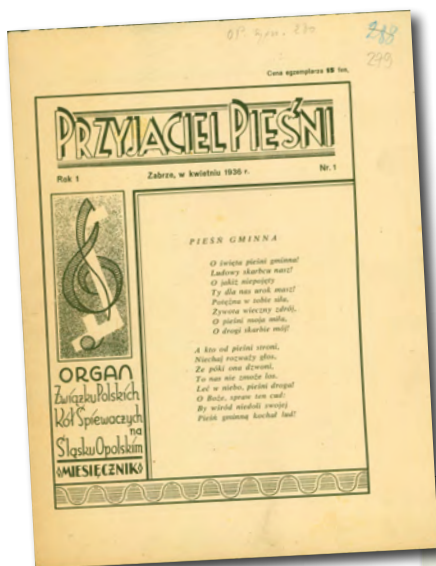
Wiersz o powstaniach śląskich Jana Szkolnickiego
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2926/334]

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŻŁE.

WYBIERAM

POLSKI RUCH ŚPIEWACZY NA ŚLĄSKU

Okladka pierwszego numeru gazety „Przyjaciel Pieśni” z kwietnia 1936 roku
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/230]

Wzrost liczby chórów polskich na Śląsku w latach 1926-1934
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/231]

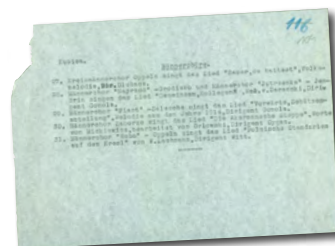
W latach 20. i 30. XX wieku na całym Śląsku burzliwie rozwijał się polski ruch śpiewaczy. Zespoły chórne – przede wszystkim męskie i mieszane – powstawały jak grzyby po deszczu w wielu śląskich wsiach. Policja niemiecka w ówczesnym Opolu notowała z niepokojem, że od roku 1926, gdy naliczono zaledwie 12 polskich chórów, do roku 1934 ich liczba wzrosła aż do 47. W następnym roku, 1935, stwierdzono powstanie kolejnych 17 chórów.

Zdarzało się, że w tej samej miejscowości działało ich równocześnie kilka, np. w Opolu w 1935 roku pracowały dwa polskie zespoły mieszane, „Lutnia” i „Echo”, a w Oleśnie w tym samym roku istniał chór męski „Dzwon” i mieszany „Jutrzenka”.

Organizatorami zespołów śpiewaczych byli często znani działacze polscy z różnych okolic, np. dyrektor polskiego konserwatorium w Katowicach Stefan Stoński, polski nauczyciel muzyki Foitzik, opolski muzyk Johann Witt, dyrygent z Olesna Johann Rychel.

Chóry polskie obierały sobie zwykle nazwy rodzime, nawiązujące np. do nazw ptaków śpiewających („Jaskółka” z Jemielnicy, „Skowronek” z Folwarku, „Słowiczek” z Centawy, Goławic, Łagiewnik Małych i Ostropy), instrumentów muzycznych („Lutnia” z Opola, Grodziska i Zalesia, „Dzwon” z Olesna, „Dzwonek” z Kępy), czasem akcentowały też treści narodowe („Piast” z Zalesia, „Odrodzenie” ze Strzelec Opolskich, „Halka” z Wójtowej Wsi, „Chopin” z Zabrze, „Damroł” z Kostową).

Zestawienie chórów polskich na Śląsku oraz liczba ich członków (fragment)
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/231]

Zestawienie chórów polskich na Śląsku (fragment)
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/231]

Repertuar polskich chórów
zgromadzonych 23 czerwca 1935 roku
w Bytomiu na jubileuszu 25-lecia
Związku Polskich Kół Śpiewaczych na Śląsku Opolskim
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/230]

POLKĘ!

MALINA

Wieś w latach 20. XX wieku była ważnym ośrodkiem ruchu mniejszości polskiej w Niemczech. Działał tu teatr amatorski i chór „Cecylia”, prowadzony przez Henryka Okosa. Funkcjonowała polska szkoła.

Dzień Matki organizowany przez mniejszość polską w Malinie 23 czerwca 1929 roku; Henryk Okos został oznaczony numerem 2 [Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/296]

HENRYK OKOS

Był pracownikiem biurowym w opolskim „Rolniku”, przewodniczącym Polsko-Katolickiego Towarzystwa Śpiewaczego „Cecylia” w Malinie, członkiem opolskiej drużyny harcerskiej. Wymieniany był przez agentów policji jako jeden z najbardziej aktywnych działaczy mniejszości polskiej na Śląsku.

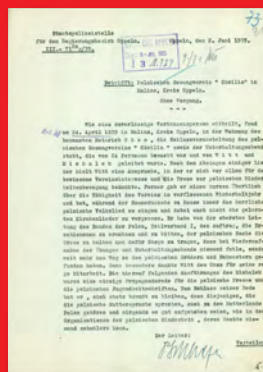
„Nowiny Codzienne” z 8 stycznia 1925 roku opisują następujący przypadek, w którym odegrał pewną rolę nasz bohater:

„Gwiazdka dla dzieci polskich” Malina (pow. opolski)

„W ubiegłą niedzielę odbyła się Gwiazdka w naszej wiosce dla dzieci polskich, urządzona za staraniem Polsko-Katolickiego Towarzystwa Szkolnego. Zadziwiło nas niezmiernie, że nauczyciel p. P. w ostatniej chwili, bo w sobotę przed urzędzeniem, odmówił wstępu i odbycia Gwiazdki w szkole, uzasadniając to tem, że on nie może na coś podobnego zezwolić. (...) Nie mając pozwolenia na wstęp do szkoły, zebrali się dzieci w pełnej liczbie u naszego rodaka Okosa. (...) Po przemówieniu zostały rozdawane podarki. Rozradowane dziatki zaśpiewały pod kierownictwem p. Webera na podziękowanie kilka pięknych kołęd”.

Wysoko prawdopodobne wydaje się, że tym, który zaprosił wówczas polskie dzieci do swojego domu, był właśnie Henryk Okos. Akta Tajnej Policji Państwowej (Gestapo) przechowywane w naszym archiwum zawierają przekład na język niemiecki tego fragmentu z opolskiej gazety oraz ślady poszukiwań wymienionego w tekście obywatela nazwiskiem Weber.

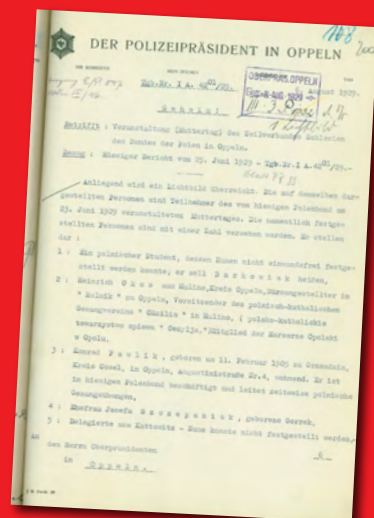
Na fotografii z czerwca 1929 roku Henryk Okos oznaczony jest jako uczestnik uroczystości z okazji Dnia Matki, organizowanych przez mniejszość polską.

Wiadomość o działalności chóru „Cecylia” w Malinie oraz wzmianka o Henryku Okosie [Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/230]

Informacje policyjne o chorze „Cecylia” w Malinie z 1928 roku [Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2/95]

Henryk Okos jako działacz mniejszości polskiej [Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/296]

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŻŁE.

WYBIERAM

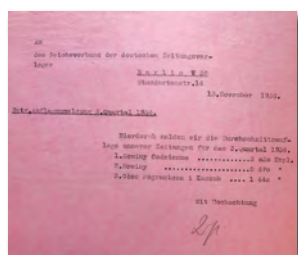
PRASA POLSKA NA NIEMIECKIM ŚLĄSKU

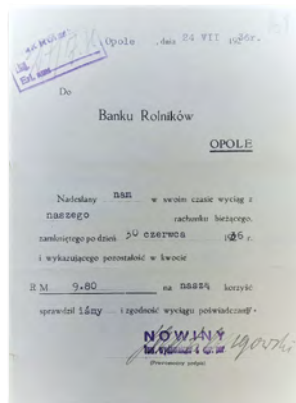
Pismo firmowe drukarni i wydawnictwa „Nowiny”, w których ukazywały się polskie gazety, m. in. „Nowiny Codzienne” [Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/30]

Ceny prasy polskiej w roku 1938 [Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/30]

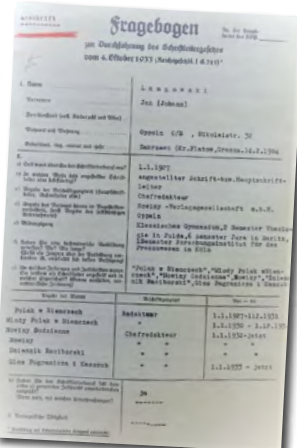
Deklarowane nakłady poszczególnych polskich gazet wydawanych przez wydawnictwo „Nowiny” w 1936 roku [Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3407/10]

Pismo Towarzystwa Wydawniczego „Nowiny” do Banku Rolników w Opolu z podpisem Jana tangowskiego [Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/30]

Pismo w sprawie propagowania prasy polskiej na Śląsku; w stopce reklama wymieniająca tytuły polecanych gazet [Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/30]

Ankieta osobowa Jana tangowskiego, w której opisuje on swoje doświadczenie zawodowe [Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3407/10]

W okresie międzywojennym wydawano na Górnym Śląsku wiele polskojęzycznych gazet, których czytelnikami byli głównie mieszkańcy wsi, mówiący z działa przadiada różnymi gwarami śląskimi. Gazety te spełniały bardzo ważną rolę jako czynnik kształtujący postawy i opinie ludności, najpierw w okresie powstań śląskich i plebiscytu, potem także wobec nasilającego się nacisku germanizacyjnego oraz terroru nazistowskiego. Polski ruch narodowy na Śląsku znajdował możliwość działania i szerzenia swoich idei właśnie w lokalnej prasie.

Do najbardziej znanych i najchętniej czytanych gazet należał w tym okresie „Katolik Codzienny” wydawany w Bytomiu oraz drukowane w Opolu „Nowiny Codzienne” i „Gazeta Opolska”.

Niezwykle trudna, a z biegiem czasu wręcz niebezpieczna była praca redaktorów i wydawców polskich pism na niemieckim Śląsku. Bronisław Koraszewski, założyciel „Gazety Opolskiej”, redaktor „Gazety Górnos Śląskiej” i „Głosu Ludu Górnos Śląskiego”, był wielokrotnie więziony i szykanowany za swoją działalność. Opolska redakcja „Nowin Codziennych” została z kolei zdemolowana przez bojówki niemieckie w roku 1920. Podobnie napadano na prywatne mieszkania pracowników polskich redakcji, zdarzały się ich ciężkie pobicia i rabunki. Ofiarą takich prześladowań padała niejednokrotnie rodzina Antoniego Pawłety, kierownika drukarni „Nowin”, oraz Henryka Okosa, znanego działacza polskiego. Zaraz po wybuchu II wojny światowej większość pracowników trudniących się wydawaniem prasy polskiej znalazła się w obozach koncentracyjnych, jak np. Jan tangowski, od 1931 roku redaktor naczelny „Nowin Codziennych”.

POLSKĘ!

MARTA LIGUDA-PAWLETOWA

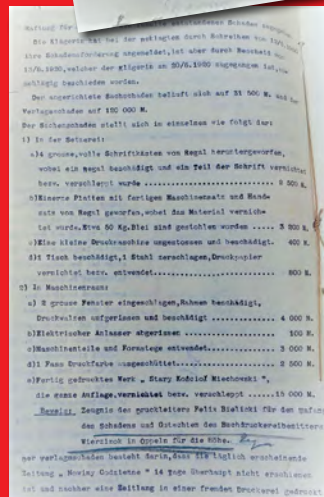
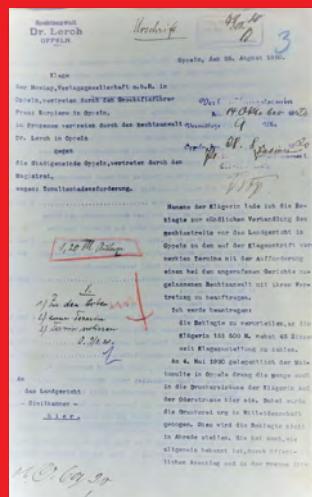
Marta Liguda-Pawletowa
z dziećmi Bolesławem i Bronisławem
[źródło: „Śląskie kobiety – polskie twierdze”,
oprac. Joanna Banik, Rybnik 2018, s. 14]

Wyjaśnienie dotyczące oceny
wysokości strat poniesionych
przez wydawnictwo „Nowiny”
podczas napaści w 1920 roku
[Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/3407/5]

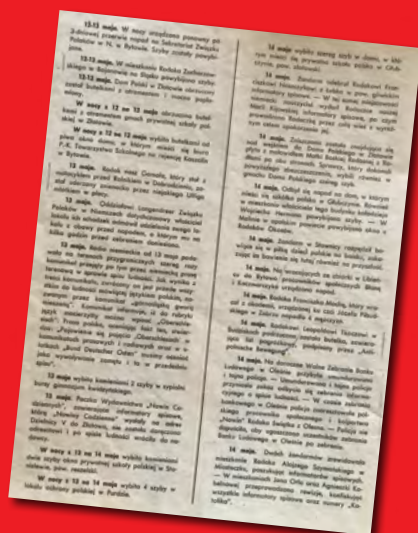
Współredaktorka polskich gazet wydawanych w Opolu, żona kierowników polskich drukarni, administratorka i księgowa redakcji „Nowin Codziennych”, właścicielka dwóch polskich księgarni w Opolu działających pod nazwą „Księgarnia Liguda”.

Urodziła się w roku 1885, ukończyła najpierw szkołę powszechną, a następnie szkołę handlową. Przez kilka lat pracowała w redakcji „Gazety Opolskiej”, po czym wyszła za mąż za Karola Ligudę, kierownika drukarni i wybitnego działacza polskiego. Gdy Karol zginął w 1915 r. na froncie francuskim, Marta wychowywała samotnie dwoje dzieci, Bolka i Bronisławę. W 1919 roku wyszła ponownie za mąż za Antoniego Pawletę, także zasłużonego działacza polskiego, aktywnego zwłaszcza w okresie plebiscytu i w latach następnych, gdy prowadził drukarnię „Nowin”. Z drugiego małżeństwa miała Martę sześcioro dzieci, z których wiek dorosły osiągnęły dwie córki, Stefania i Irena. W latach 1933-1937 Pawletowie prowadzili drukarnię polską w Suchym Borze, po czym odstąpili ją Związkowi Polaków w Niemczech. Podczas II wojny światowej męża i dwoje starszych dzieci aresztowano, zaś Martę i pozostałych członków rodziny wysiedlono do Wrocławia. Jej syn Bolesław zginął w 1944 roku, skazany za obrazę Hitlera.

Strona z zestawienia opisującego akty terroru niemieckiego
na Górnym Śląsku „Polak w Niemczech” 1939, nr 6

Pismo adwokata występującego w imieniu wydawnictwa „Nowiny” do władz miasta Opola
w sprawie napadów i zniszczenia majątku podczas rozruchów ulicznych w 1920 roku
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3407/5]

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NAZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŻŁE.

WYBIERAM

Zdjęcie z walnego zebrania harcerzy z 13 marca 1927 r. Na zdjęciu oznaczony nr 3 Jan Adamek
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

GRUDZICĘ

Obecna dzielnica Opola do 1975 roku stanowiła odrębną wieś, przynależną do Rzymskokatolickiej Parafii pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Groszowicach.

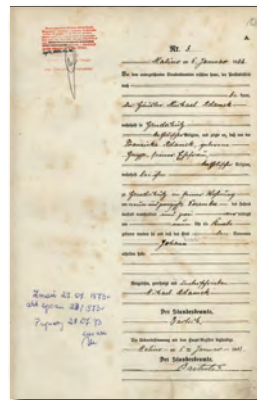
Kiedy Polska odzyskała niepodległość w 1918 roku, wieś ta nadal pozostała w granicach państwa niemieckiego. Pomimo tego, już w 1919 roku na prośbę mieszkańców zorganizowano w tutejszej szkole kursy języka polskiego oraz naukę religii w języku polskim. Dano także świadectwo polskości podczas plebiscytu w 1921 roku, kiedy to za przyłączeniem Śląska do Polski oddano 422 głosy, a za pozostawieniem w Niemczech – 253. Niestety, nie zmieniło to faktu przyznania tej części ziemi śląskiej Niemcom. Decyzje te nie zgasiły jednak zapалу Grudziczan do posiadania własnej polskiej Ojczyzny. Poprzez kultywowanie tradycji i pielęgnowanie mowy ojczystej podtrzymywali oni w swej wsi ducha polskości.

JAN ADAMEK

Jedną z wyróżniających się postaci, biorących czynny udział w budowaniu polskości na Śląsku Opolskim, jest urodzony w Grudzicach dnia 29 grudnia 1902 r. Jan Adamek. Pochodzący z niezamożnej rodziny robotniczej, najmłodszy z dzieci Michała Adamka i Franciszki z domu Gnyp, szybko musiał wkroczyć w dorosłe życie. W 1916 roku przedwcześnie skończył szkołę powszechną w Grudzicach, po czym został skierowany do pracy. Jego ojciec, pracujący najpierw na kolei, a następnie podczas I wojny światowej w zakładach wojskowych w Opolu, umarł w 1918 roku. Nastoletni Jan wraz z rodzeństwem swoją pracę zarobkową pomagał w utrzymaniu domu rodzinnego. Mimo to angażował się w akcję plebiscytową oraz brał udział w III powstaniu śląskim jako łącznik. Był aktywnym członkiem harcerstwa w Opolu. Etatowo pracował w biurze Związku Polaków w Niemczech, później Towarzystwa Szkolnego na Śląsk Opolski, prowadząc jednocześnie Powiatową Bibliotekę Polską w Opolu. Od 1936 roku był zatrudniony w Związku Spółdzielni Polskich w Niemczech, najpierw w Opolu, potem we Wrocławiu.

We wrześniu 1939 roku wraz z innymi działaczami na rzecz polskości Jan Adamek został aresztowany przez Gestapo. Osadzono go najpierw w więzieniu w Opolu, a następnie w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie, w którym spędził cały okres wojny. Latem 1945 roku powrócił do rodzinnych Grudzic, ponownie aktywnie włączając się w odbudowę życia polskiego. Podjął pracę w Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej „Rolnik”, a następnie był sekretarzem i na koniec przewodniczącym Gminnej Rady Narodowej w Grudzicach. Ponadto prowadził lokalną filię biblioteki publicznej w Grudzicach. Zawodowo pracował do 1962 roku. Zginął tragicznie w wypadku samochodowym w podopolskich Przyworach dnia 27 lipca 1973 roku.

Jego imieniem nazwano jedną z ulic w Opolu-Grudzicach.

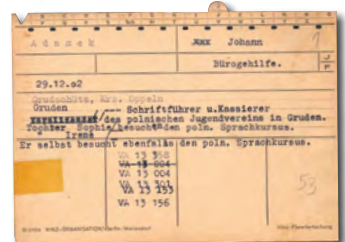

Akt urodzenia Jana Adamka
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1004/14]

Karta personalna dotycząca Jana Adamka z kartoteki Gestapo w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/56/53]

Zdjęcie Jana Adamka
[„Kalendarz Opolski”, 1974]

Nekrolog Jana Adamka
[„Trybuna Opolska”, 1973, nr 206]

Zdjęcie przedstawiające członków harcerzy opolskich.
Na zdjęciu oznaczony nr 2 Jan Adamek
[Archiwum Państwowe w Opolu, 45/1/217]

POLSKĘ!

ORGANIZACJE POLSKIE

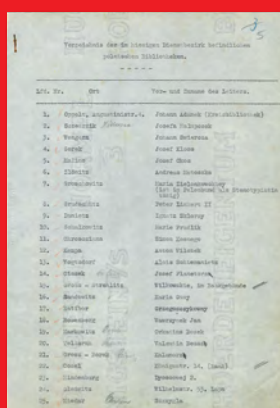
Zaproszenie na przedstawienia amatorskie w Grudziach
[„Gazeta Opolska”, 1920, nr 24]

Zdjęcie z przedstawienia teatralnego, które odbyło się w Grudziach 12 stycznia 1930 r.
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Zawiadomienie skierowane do starosty opolskiego o mającym się odbyć w dniu 27 października 1935 r. „Polskim wieczorze ludowym”. Pod pismem między innymi podpis Jana Adamka oraz pieczęć Towarzystwa Młodzieży Polsko-Katolickiej w Grudziach
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2/97]

Wykaz bibliotek polskich
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/257]

W okresie międzywojennym, między innymi z inicjatywy Jana Adamka, w Grudziach powstały różne organizacje polskie.

31 lipca 1924 r. powołano do życia Towarzystwo Młodzieży Polsko-Katolickiej. Jego prezesem został Franciszek Kornek, zastępcą Karol Stępczyński, sekretarzem Jan Adamek, a skarbnikiem Ignacy Strzyż. Po roku działalności Towarzystwo liczyło już ponad 30 członków.

Staraniem tegoż Towarzystwa w 1925 roku założono towarzystwo śpiewu pod nazwą „Jutrzenka”, liczące 20 członków, a istniejące do 1932 r. Prezesem tego Towarzystwa został Franciszek Buhl.

W tym czasie powstała również współtworzona przez Adamka świetlica o nazwie „Towoli” w lokalu Pawła Leluszka.

W 1926 roku założono Polski Klub Sportowy „Bolk”, w którym trenowano przede wszystkim piłkę nożną. Klub istniał do 1931 roku.

Ponadto w latach 1925-1939 działała w Grudziach polska szkoła mniejszościowa. Nauczał w niej Tomasz Labuzga, a jednym z członków komitetu założycielskiego był Jan Adamek. Do szkoły tej uczęszczały jego trzy córki: Zofia, Maria i Irena.

Należy również wspomnieć o utworzonej w 1927 r. w Grudziach Bibliotece Polskiej, liczącej około 200 woluminów. Bibliotekarzem jej został Piotr Linkert II.

W ramach swojej działalności mniejszość polska organizowała w Grudziach dodatkowe prywatne kursy języka polskiego dla dzieci i dorosłych. Prowadziła te kursy nauczycielka urodzona w Berlinie, Stefania Momodt. Stworzone także teatr amatorski, który wystawiał różne sztuki w języku polskim, m. in. „Macocha”, „Posag w kominie”, „Kominarz i młynarz”, „Żyd w beczce” czy „Słowiczek”. Dla dzieci organizowano kolonie letnie w Polsce, których konwojentem przez prawie 10 lat był Jan Adamek.

Relacja z obchodów 13. rocznicy istnienia w Grudziach Towarzystwa Młodzieży Polsko-Katolickiej, „Młody Polak w Niemczech” 1937, nr 12

WYBIERAM

IMIENINY MARSZAŁKA

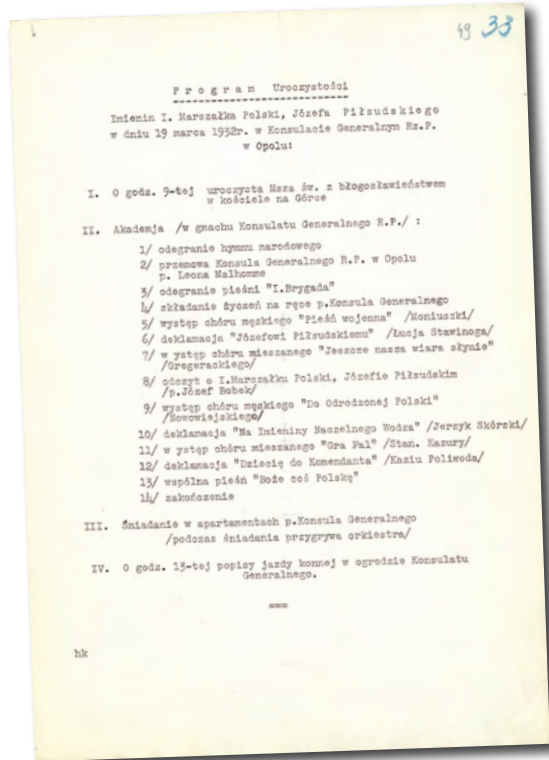
Imieniny marszałka Józefa Piłsudskiego, które przypadały na 19 marca, były obchodzone w II Rzeczypospolitej bardzo uroczystie.

Podobno to legionści podczas I wojny światowej w 1915 roku w Grudczynach (powiat jędrzejowski) zapoczątkowali tradycję obchodzenia imienin Józefa Piłsudskiego. Z biegiem lat uroczystości związane z tym dniem były planowane ze znacznym wyprzedzeniem – przygotowania rozpoczynano już w styczniu, a same imieniny celebrowane były przez dwa dni, 18 i 19 marca. W uroczystościach brali udział nie tylko przedstawiciele władz państwowych i wojska, ale także liczne delegacje, zwłaszcza młodzieży oraz tłumy ludzi.

W związku z przygotowaniem obchodów imienin marszałka Piłsudskiego w województwie śląskim, w Katowicach powołano Komitet Wojewódzki, który składał się z pięciu komisji. Raz w tygodniu odbywało się zebranie Głównego Komitetu Wykonawczego z udziałem przewodniczących wszystkich komisji. Podczas tych zebrań postanowiono między innymi wystawić dnia 18 marca sztuki teatralne w różnych miejscowościach województwa, a także zorganizować w szkołach akademie poświęcone Piłsudskiemu.

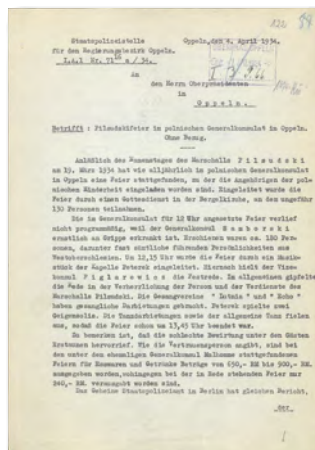
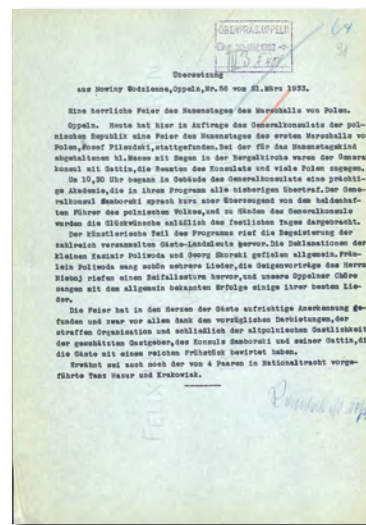

Józef Piłsudski
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/109/47]

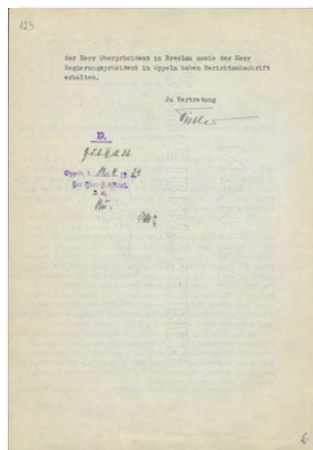

Program uroczystości imienin marszałka J. Piłsudskiego
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/185]

Tłumaczenie artykułu z „Nowin Codziennych”
opisującego przebieg uroczystości
imienin marszałka w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/1/185]

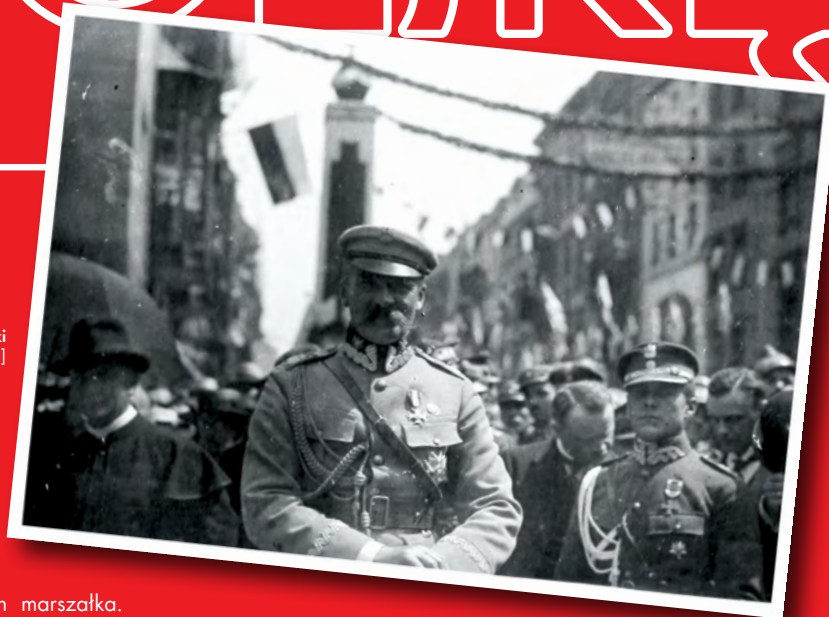
Pismo w sprawie obchodów imienin marszałka w polskim Konsulacie Generalnym w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/185]

POLSKIE!

Józef Piłsudski
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/109/95]

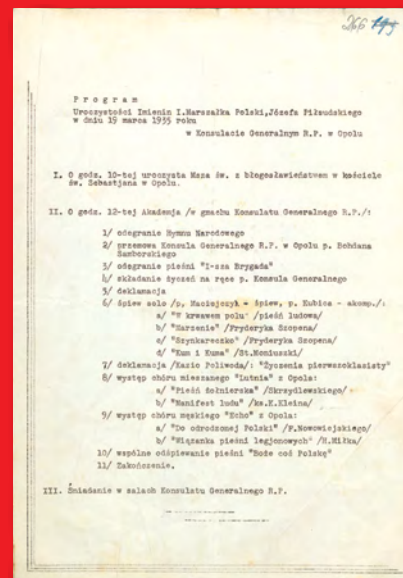
Również w Opolu z dużym zapamiętaniem przygotowywano się do uroczystości imienin marszałka. W 1932 r. w programie imprez organizowanych dnia 19 marca znalazły się:

- I. O godz. 9:00 uroczysta Msza św. z błogosławieństwem w kościele na Górze
- II. Akademia w gmachu Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej:
 1. Odegranie hymnu narodowego
 2. Przemowa Konsula Generalnego R.P. w Opolu p. Leona Malhomme'a
 3. Odegranie pieśni „I Brygada”
 4. Składanie życzeń na ręce p. Konsula Generalnego
 5. Występ chóru męskiego „Pieśń wojenna” (Moniuszki)
 6. Deklamacja „Józefowi Piłsudskiemu” (Łucja Stawinoga)
 7. Występ chóru mieszanego „Jeszcze nasza wiara słynie” (Gregerackiego)
 8. Odczyt o I Marszałku Polski Józefie Piłsudskim (p. Józef Bobek)
 9. Występ chóru męskiego „Do Odrodzonej Polski” (Nowowiejskiego)
 10. Deklamacja „Na Imieniny Naczelnego Wodza” (Jerzyk Skórski)
 11. Występ chóru mieszanego „Gra Fal” (S. Kazury)
 12. Deklamacja „Dzieci do Komendanta” (Kazimierz Poliwoła)
 13. Wspólna pieśń „Boże coś Polskę”
 14. Zakończenie

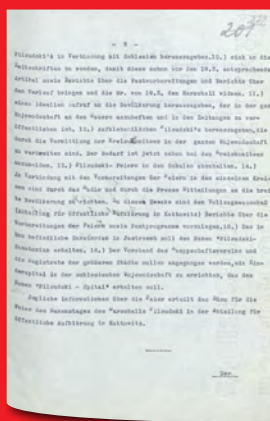
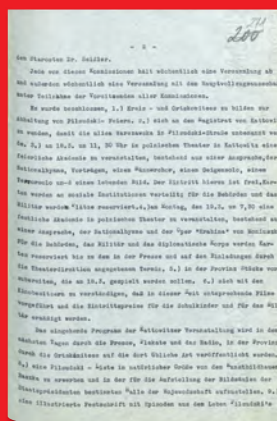
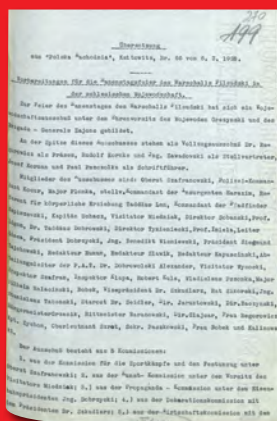
- III. Śniadanie w apartamentach p. Konsula Generalnego (podczas śniadania przygrywa orkiestra)

- IV. O godz. 13.00 popisy jazdy konnej w ogrodzie Konsulatu Generalnego.

Pomimo śmierci Józefa Piłsudskiego 12 maja 1935 roku, jego imieniny obchodzono aż do 1939 roku, co było dowodem czci i szacunku, jakim darzono marszałka.

Program uroczystości imienin marszałka
w Konsulacie Generalnym Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/181]

Tłumaczenie artykułu
z „Polski Zachodniej”
dotyczącego przygotowań
do obchodów imienin
marszałka na Śląsku
[Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/1/180]

WYBIERAM

HARCERZE W OPOLU

Pieczęć Zarządu Głównego
Związku Polaków Niemczech
[Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/1191/2135]

Reklama miesięcznika „Skaut”

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Wizyta angielskich harcerzy w Opolu

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Henryk Okos, członek opolskiej organizacji harcerskiej

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Pierwsze organizacje skupiające członków ruchu harcerskiego na Górnym Śląsku powstały w 1920 roku. Inicjatorami byli instruktorzy przysłani z Warszawy, Lwowa i Łodzi. Idea harcerska bardzo szybko rozprzestrzeniła się na terenie Śląska, gdyż w pierwszym roku działalności harcerstwo polskie na tym terenie liczyło około 4600 członków. Wydawano pismo „Harcierz”, organizowano kursy harcerskie oraz liczne wycieczki. Z inicjatywą Dzielnicy I Związku Polaków w Niemczech w 1924 roku powołano Związek Harcerzy Polskich w prowincji Górny Śląsk. W skład zarządu ZHP weszli: jako prezes – dyrektor polskiego banku ludowego Leon Powolny z Opola, jako ławnicy – Stefan Szczepaniak (kierownik Dzielnicy I Związku Polaków w Niemczech) oraz Alojzy Wolny z Zabrze. Pierwsze walne zebranie ZHP odbyło się 28 września 1924 roku. W tym samym roku utworzona została Drużyna Harcerska im. Bronisława Koraszewskiego w Opolu. Pierwszym drużynowym został Ignacy Weber-Kuźniewski z Wójtowej Wsi. Opolska drużyna harcerska nie była liczna, gdyż wg raportów policyjnych z lat 1926-1928 liczyła 10-19 harcerzy, z czego 8 mieszkało w Opolu, a pozostali w Groszowicach, Grudziech, Kępie, Malinie i Szczepanowicach. Wśród najbardziej aktywnych członków wymienia się Jana Adamka z Grudzie, Henryka Okosa z Maliny, Antoniego Wilczka z Kępy, Leona Powolnego i Alojzego Smolkę z Opola. Już w 1932 roku w opolskiej drużynie było 26 harcerzy. Drużyna harcerska z Opola należała do najaktywniejszych na Śląsku. Organizowano wycieczki piesze i rowerowe, imprezy sportowe, przedstawienia teatralne oraz jasełka. Harcerze brali udział w polskich imprezach organizowanych na terenie powiatu opolskiego, aktywizując tym samym środowisko lokalne.

6 stycznia 1931 roku w sali „Rolnika” w Opolu odbyła się uroczystość wręczenia drużynie sztandaru. W trakcie uroczystości nastąpiło poświęcenie sztandaru, przyjęto przysięgi nowych harcerzy oraz odśpiewano polski hymn i „Rotę”.

W myśl statutu Związku Harcerzy Polskich opolska drużyna zaangażowana była w działalność wychowawczą wśród młodzieży polskiej w mieście i pobliskich wsiach. Realizowano główne założenia statutowe, czyli krzewienie miłości do Polski oraz poczucia więzi z narodem.

Edmund Osmańczyk wspominał, że „drużyna wychowała ludzi odważnych, szlachetnych i prawych, którzy do września 1939 r. stawiali czoło germanizatorskim zakusom miejskich władz i hitleryzmowi. W czasie drugiej wojny światowej za wierność Polsce zginęli w obozach koncentracyjnych harcerze opolscy: Jan Dobis i Józef Kansy, natomiast Leon Powolny został ścięty w więzieniu Brandenburg”.

Wycieczka opolskiej drużyny harcerskiej do Krakowa w 1926 roku
1. Antoni Bartylla, 2. Alfons Szuj, 3. Ignac Rudzki, 4. Jan Wawrzyniak,
5. Józef Warzecha, 6. Franciszek Buhl, 7. Stefan Cyris, 8. Józef Golec,
9. Paweł Baron, 10. Józef Szczeponek

[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Zaproszenie do Jeliny
na I Zlot Związku Harcerstwa Polskiego w Niemczech
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/218]

POLSKĘ!

HELENA LEHR

Pieczęć Naczelnictwa
Związku Harcerstwa Polskiego
w Niemczech
[Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/1191/2135]

Karta personalna Heleny Lehr
sporządzona przez polskie Gestapo
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/56/10453]

Wizyta angielskich harcerzy w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Spotkanie członków polskiej drużyny harcerskiej:
1. Henryk Okos, 2. Teofil Wilczek, 3. Lyrek, 4. Pawlella,
5. Paweł Piechota, 6. Alojzy Smolka, 7. Antoni Wilczek, 8. Kwoczek
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Spotkanie harcerzy w Gliwicach
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/218]

Odpowiedzi drużyny Hani,
„Młody Polak w Niemczech”, 1935, nr 10

Odpowiedzi drużyny Hani,
„Młody Polak w Niemczech”, 1934, nr 10

Nagłówek czasopisma „Harcerski Polak w Niemczech”
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Istotną rolę w szeregach polskiej drużyny harcerskiej odegrała Helena Lehr. Już w wieku 15 lat wstąpiła w szeregi berlińskiej drużyny, a w 1936 roku została drużynową I Żeńskiej Drużyny Harcerskiej w Berlinie. W kolejnych latach objęła stanowisko zastępcy kierownika Wydziału Zuchów w Naczelnictwie ZHP w Niemczech z siedzibą w Opolu. Organizowała wybieczki i kolonie wypoczynkowe dla polskich dzieci w Niemczech. Prowadziła tajne nauczanie języka polskiego. Ponadto wraz z Edmundem Osmarńczykiem pracowała w prasie młodzieżowej Związku Polaków w Niemczech. Jako Drużna Hania odpowiadała na listy czytelników. W 1939 roku została uwięziona w obozie koncentracyjnym dla kobiet w Ravensbrück. Po zakończeniu wojny podjęła pracę jako redaktorka Zachodniej Agencji Prasowej i Redakcji Programów Polskiego Radia. Opracowując historię Związku Polaków w Niemczech współpracowała także z Opolskim Towarzystwem Kulturalno-Oświatowym i Instytutem Śląskim. Ponadto prowadziła w swoim domu archiwum Związku, które po jej śmierci zostało przekazane do zbiorów opolskiej biblioteki uniwersyteckiej. Helena Lehr zmarła w 1998 roku. Została pochowana na Powązkach Wojskowych.

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŻŁE.

WYBIERAM

TEATR POLSKI

Drzwi autokaru teatralnego. Na karoserii widoczne swastyki
[Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-K-9675-10]

Artyści zespołu operowego Teatru Polskiego (Miejskiego) w Katowicach pobici przez niemieckich bojówkarzy podczas występów w Opolu – poraniona baletnica Maria Maleszkówna
[Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-K-9675-8]

Polskie przedstawienia teatralne w Opolu zainicjował Bronisław Koraszewski, redaktor „Gazety Opolskiej”, działacz społeczny, organizator ruchu gospodarczego i kulturalnego na ziemi opolskiej. Występy te miały swoją wymowę polityczną, ponieważ granie utworów scenicznych w języku polskim było w owym czasie demonstracją patriotyczną. Przedstawienia wykorzystywane były też przez polskich działaczy do wygłaszania przemówień i organizowania manifestacji, gdyż uzyskanie pozwolenia na inne zebrania było bardzo trudne.

Ważnym ośrodkiem życia kulturalnego Polaków na Śląsku była raciborska „Strzecha”. W niej skupiali się wszyscy, którzy pragnęli kultywowania polskiego słowa, pieśni ludowej czy też poezji Mickiewicza, Słowackiego i Konopnickiej. Na każde polskie przedstawienie do „Strzechy” przyjeżdżały setki ludzi z Raciborza i okolic.

Oprócz zespołów amatorskich występowały na ziemi opolskiej także zespoły zawodowe, m.in. polski teatr z Poznania, który w Opolu w dniach 15 i 16 kwietnia 1920 r. dał dwa przedstawienia – „Męża z grzeczności” i „Zemstę”. W tym samym roku przybył również do Opola zespół artystyczny z Warszawy ze sztuką Aleksandra Fredry „Damy i huzary”. Przedstawienia te były niejednokrotnie zakłócone przez niemieckie bojówki.

Do najbardziej bulwersujących wydarzeń doszło w kwietniu 1929 r. Najpierw usiłowano przerwać przedstawienie „Halki” w opolskim ratuszu wystawione przez teatr katowicki, rzucając w sali cuchnące bomby. Gdy artyści z trudem dokończyli przedstawienie, zostali brutalnie pobici podczas opuszczania budynku i całej drogi na dworzec, którą musieli odbyć pieszo. W sumie poszkodowanych zostało 50 z 85-osobowego zespołu artystów katowickiego teatru. Parę tygodni później przed sądem opolskim odbył się proces, w którym jednym z obrońców oskarżonych był Hans Frank.

Po wypadkach kwietniowych 1929 r. teatr niemiecki przeniósł swą siedzibę do prywatnej sali Hotelu Form's, a sala teatralna w ratuszu została na podstawie orzeczenia komisji budowlanej zamknięta. Dlatego też, aby umożliwić polskiej ludności Opola oglądanie przedstawień teatru katowickiego, organizowano je w pobliskich Gośtawicach, Groszowicach i Siolkowicach. Artystom jednak zawsze towarzyszyła policja.

Plakat teatralny
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/96]

Plakat teatralny
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/96]

Plakat teatralny
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/96]

Notatka prasowa na temat pobicia polskich aktorów opublikowana w czasopiśmie „Zdrój” z 1929 r.

POLSKĘ!

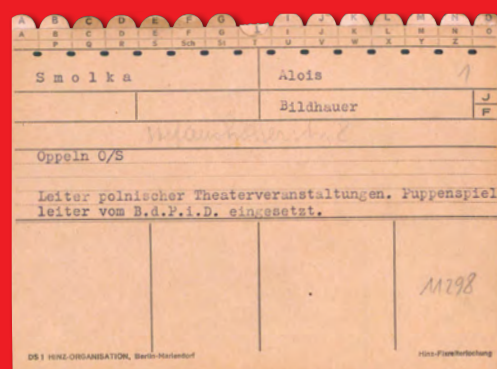
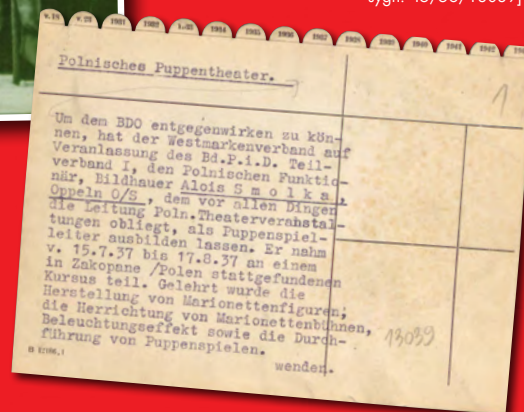

TEATR KUKIEŁKOWY ALOJZEGO SMOLKI

Przedstawienie
„Cztery mile za piec” Marii Kownackiej,
wystawione przez Alojzego Smolkę w 1937 r.
[Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/451/81]

Karta sporządzona przez opolskie Gestapo,
dotycząca opolskiego teatru kukielkowego
[Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/56/13039]

Karta personalna sporządzona przez opolskie Gestapo, dotycząca Alojzego Smolki
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/56/11298]

W takiej atmosferze rozwijało się życie kulturalne na Śląsku Opolskim. Mimo niesprzyjających warunków rozpoczął działalność polski zespół kukielkowy założony przez Alojzego Smolkę. Na inaugurację 14 października 1937 w Domu Polskim w Opolu wystawiono w jego reżyserii „Cztery mile za piec” Marii Kownackiej. Smolka kierował teatrem, a także był reżyserem i autorem scenografii przedstawień: „O Kasi, co gąski zgubiła”, „O szewczyku, królewiczu i smoku”, „Historia cała o niebieskich migdałach”, „O Jasiu Brudasiu”, „O Sewerysiu, który się uczył tabliczki mnożenia”. Artyści występowali w Opolu oraz w wielu miejscowościach powiatu prudnickiego, gliwickiego i strzeleckiego, a nawet we Wrocławiu; grali w salach wypożyczanych od Niemców, w polskich szkołach prywatnych oraz w mieszkaniach. Wszędzie przyjmowani byli entuzjastycznie. Małe kukielki nie tylko budziły zaciekawienie i podziw, ale przede wszystkim uczyły polskiej mowy. Zespół kukielkowy wykorzystywał głównie utwory rodzimych, ludowych poetów śląskich, które odznaczały się ogromnymi walorami patriotycznymi.

W skład zespołu w 1938 r. wchodził m.in.: Alojzy Smolka – twórca i kierownik zespołu, Kazimierski – dyrygent zespołu, Władysław Leksza z domu Mikołajczak, Antoni Leksza, Zofia Hajduk z domu Poliwocka, Artur Gadziński, Dorota Dłubacz, Benedykt Skorupa, Anna Gadzińska z domu Augustyn.

Ostatni spektakl artyści wystawili w lipcu 1939 dla uczestników polskiego obozu harcerskiego pod Wiedniem. Dalszym planom teatru – wyjazdom w głąb Rzeszy – przeszkodziła wojna. Cały zespół teatralny trafił do obozów koncentracyjnych.

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŻŁE.

WYBIERAM POLSKĘ!

MATERIAŁY EDUKACYJNE WYDANE Z OKAZJI 100-LECIA ZWIĄZKU POLAKÓW W NIEMCZECH

SCENARIUSZ 1

„Jesteśmy Polakami” Związek Polaków w Niemczech – jego działalność i znaczenie dla mniejszości polskiej przed II wojną światową

Czas trwania – 45 minut

Lekcja dedykowana dla uczniów klas 7-8 oraz uczniów szkół średnich. Proponowana jako element nauczania regionalnego lub w ramach zajęć Wiedzy o społeczeństwie jako rozszerzenie lekcji o prawach mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.

Cele:

Po lekcji uczeń:

- zna różne formy działalności mniejszości polskiej w części Śląska pozostałej w granicach Niemiec w okresie do 1939 r.,
- zna podstawowe fakty z działalności Związku Polaków w Niemczech: data powstania, dzielnice, prezesi, znak Rodła,
- identyfikuje postaci historyczne: Jana Osmańczyka, Heleny Lehr, Janiny Kłopockiej, Kazimierza Malczewskiego, Arki Bożka,
- potrafi ocenić znaczenie Związku dla zabezpieczenia praw mniejszości polskiej w Niemczech,
- potrafi analizować źródła historyczne,
- potrafi wymienić dzisiaj funkcjonujące organizacje mniejszościowe na Śląsku Opolskim,
- prezentuje postawę tolerancji w odniesieniu do osób innej narodowości.

Środki dydaktyczne: katalog oraz teksty i źródła archiwalne zamieszczone w karcie pracy

Metody nauczania: wykład, rozmowa nauczająca, praca pod kierunkiem, dyskusja

Ogniwo lekcji	Objaśnienia
Rekapitulacja wtórna	Nauczyciel przeprowadza z uczniami pogadankę na temat skutków I wojny światowej i odzyskania przez Polskę niepodległości. W odniesieniu do państwa polskiego omawia utworzenie nowych granic i obszarów plebiscytowych.
Ogniwo wiążące	Nauczyciel podsumowuje wypowiedzi uczniów, przedstawia sytuację mniejszości polskiej i niemieckiej na Górnym Śląsku – byłym obszarze plebiscytowym po wprowadzeniu Konwencji Genewskiej. Zaznacza, że to nowoczesne rozwiązanie dotyczyło wyłącznie byłego obszaru plebiscytowego.
Opracowanie nowego materiału	Uwzględniając specyfikę zespołu nauczyciel może wybierać karty pracy i modyfikować założenia scenariusza. Nauczyciel przedstawia statystykę opartą na spisie ludności z 1910 roku przeprowadzoną w Niemczech. „Polacy w Niemczech są największym skupiskiem polskim nie tylko w krajach przygranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, ale i w całej Europie. Do 1939 r. stanowili też największą grupę narodową w Rzeszy. Liczba Polaków w Niemczech wg spisu z 1910 roku na podstawie danych Niemieckiego Urzędu Statystycznego, obliczonych w roku 1923 dla terenów pozostałych przy Rzeszy, wynosi 1517 tys. osób” (Leksykon Polactwa w Niemczech, Warszawa 1973, s. 603). Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 1 do pracy indywidualnej. Uczniowie powinni wymienić: określenie praw języka polskiego w szkołach i urzędach, reprezentację Polaków w sejmie, utrzymanie łączności między Polakami. Następnie nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy nr 2, zawierającą tekst dotyczący powołania Związku i jego organizacji. Uczniowie wypełniają tabelę, określając zakres terytorialny i siedzibę każdej dzielnicy Związku. Następnie podają nazwiska prezesów i wiceprezesów Związku oraz nazwiska autorów znaku Rodła, będącego symbolem Związku. Wyjaśniają również, co odzwierciedla znak Rodła i skąd wzięła się jego nazwa. Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy nr 3 zawierającą Statut Związku Polaków w Niemczech. Uczniowie mają za zadanie przeanalizować Statut i wypisać z niego organy stanowiące kierownictwo Związku (Walne Zebranie, Rada Naczelna, Zarząd Wykonawczy). Zadaje też uczniom jedno z pytań otwartych wymagających wyjaśnienia i oceny. Nauczyciel dzieli klasę na 4-osobowe zespoły. Każda z grup otrzymuje kartę pracy nr 4 z fragmentem tekstu dotyczącym I Kongresu Polaków w Niemczech. Zadaniem uczniów jest odnalezienie na podstawie dostępnych źródeł (katalog, Internet) „5 Prawd Polaków”. Następnie zespoły formułują tekst zaproszenia/wezwania do stawienia się na Kongresie, który przedstawiają na forum klasy. Nauczyciel mówi o bardzo ważnym aspekcie Związku, jakim była działalność wydawnicza. Rozdaje uczniom kartę pracy nr 5, zawierającą informacje o gazetach polskich wydawanych przez Związek. Zadaniem uczniów jest wymienienie ich tytułów. Nauczyciel informuje uczniów o różnych aspektach działalności Związku: kulturalnej, gospodarczej i politycznej. Rozdaje uczniom kartę pracy nr 6, na której uczniowie starają się podać przykłady poszczególnych działalności związkowej. Nauczyciel podkreśla trudną sytuację, jaka panowała w czasach działalności Związku: rozwój nazizmu, szykany i ataki na członków Związku. Rozdaje uczniom kartę pracy nr 7 zawierającą Kartę personalną sporządzoną przez opolskie Gestapo, dotyczącą uczestniczki I Kongresu Polaków w Niemczech w Berlinie. Uczniowie zapoznają się z materiałem źródłowym i próbują ją odczytać wypełniając podstawowe dane: imię i nazwisko oraz datę i miejsce urodzenia osoby, dla której sporządzono kartę. Uczniowie dokonują oceny sytuacji Polaków w państwie niemieckim po dojściu do władzy Adolfa Hitlera. Nauczyciel podsumowuje działalność Związku Polaków w Niemczech. Kolejne zadanie opiera na dyskusji, w której uczniowie wypowiadają się o potrzebie powstania organizacji mniejszościowych. Na podstawie informacji o działalności Związku Polaków w Niemczech przed 1939 r. oraz wiedzy o współcześnie działających organizacjach mniejszościowych uczniowie podzieleni na 4-osobowe zespoły formułują argumenty za i przeciw powstawaniu tym podobnych instytucji/związków/stowarzyszeń.
Rekapitulacja pierwotna	Nauczyciel zadaje pytania: Jakie interesy mniejszości polskiej na Śląsku gwarantowała działalność Związku Polaków w Niemczech? Jakie formy działalności Związku poznaliście na lekcji? Czy dostrzegacie podobieństwa w funkcjonowaniu Związku przed 1939 r. i obecnie działających organizacjach mniejszościowych?

DZIENNIK BERLIŃSKI

Przedpłata wynosi: Na pocztę miesięcznie z odosowaniem do domu 150 mk. W ekspedycji 140 mk., w agencjach 145 mk. miesięcznie. Wysyłka pod opaską miesięcznie 250 mk. Zagranicą 600 mk.

wychodzi codziennie

Adresować należy:

**Dziennik Berliński, Berlin S. 14,
Neue Jakobstrasse 6.**

Telefon: Moritzplatz 1842.

Cena ogłoszeń: Wiersz jednolamowy petytowy 40 mk. Reklamy lub ogłoszenia w dziale redakcyjnym wiersz dwulamowy petytowy 80 mk., dla Towarzystw 50 mk. Rękopisów redakcja nie zwraca. Cena egzemplarza pojedyn. 15 mk., w redakcji 10 mk.

Pocztowe konto czekowe: Berlin NW 7, nr. 4203.

Rodacy!

My, którzy pozostaliśmy w Niemczech, jako obywatele Państwa niemieckiego, złączyć się musimy do wspólnej pracy, jeżeli nie chcemy utracić wiary ojczyściej, naszego języka polskiego, naszej kultury rodzimej.

Konstytucja niemiecka zapewnia równouprawnienie mniejszościom narodowym, ale ogólnikowe to zapewnienie nie dało nam nic dotychczas.

Dopóki nie będzie szczegółowych rozporządzeń, któreby dokładnie określały prawa języka polskiego w szkole i urzędach i wogóle we wszystkich dziedzinach naszego życia, nie nie osiągniemy.

Trzeba, żeby rząd przyznał nam prawa mniejszości narodowych, takie, jakie już przyznano mniejszości niemieckiej w Polsce. Wtenczas dopiero będziemy mogli żyć szczęśliwie i spokojnie. Ażeby takie prawa uzyskać, ażeby móc przeprowadzić akcję wyborczą, którą nam dała posłów naszych, dla obrony naszych interesów w Sejmie i Parlamencie, żeby utrzymać łączność między rozrzuconymi po całym Państwie niemieckim rodakami dla wspólnego pożytku, dlatego tworzymy

Związek Polaków w Niemczech.

Biuro centralne tego Związku będzie w Berlinie, aby mogło bezpośrednio zbliżyć się do naczelnych władz niemieckich, przedstawiać im nasze skargi i żądania, w imieniu wszystkich Polaków Rzeszy niemieckiej.

Praca to wielka i trudna, ale przy dobrej woli wszelkie trudności pokonać można. Jeżelibyśmy nie znaleźli między sobą ludzi dobrej woli dla przeprowadzenia naszych zamiarów i potrzebnych na ten cel funduszy, to wstydzić byśmy się musieli, że jesteśmy polakami.

Na żadną pomoc poza nami oglądać się nie będziemy, bo jeżeli sami sobie nie pomożemy, nikt nam dopomódz nie może. Jeżeli złączymy nasze wole i siły do wspólnej pracy, wszystko osiągniemy a dzieci i wnuki nasze błogosławić nas będą za to, żeśmy dla nich stworzyli dobre, szczęśliwe warunki życia.

Miłość wzajemna może tylko świat od zagłady wybawić. Kochajmy się więc jak bracia i wspierajmy się wzajemnie. Nie traćmy wiary w nasze siły i lepszą przyszłość dla nas.

Wypełnijmy wszystkie nasze obowiązki, wobec siebie samych i wobec Państwa, w którym żyjemy a z pomocą Bożą uzyskamy wszystko czego pragniemy.

Tak nam dopomóż Bóg!

Hr. Stan. Nierakowski, przewodniczący.

Rada Naczelna:

Ambr. Pordzik, Zabrze. St. Wilkowski, Wielkie Strzelce. M. Sznaka, Berlin.
St. Kunca, Bochum. Wł. Wesółowski, Bochum. Ka. Osinski, Butryny. Jan Baczewski, Olsztyn.

Statut Związku Polaków w Niemczech.

I. Nazwa siedziba i cel.

§ 1.

„Związek Polaków w Niemczech” jest zrzeszeniem wszystkich polaków zamieszkałych w Niemczech i ma swą siedzibę w Berlinie. Związek Polaków w Niemczech ma na celu zdobycie dla ludności polskiej w Niemczech pełnych praw mniejszości narodowych i obronę jej interesów ogólnych we wszystkich dziedzinach życia społecznego jak również szczególnych spraw swych członków.

II. Członkowie.

§ 2.

Członkiem Związku Polaków w Niemczech może zostać każdy polak lub polka o nieposzlakowanej przeszłości narodowej, liczący najmniej lat 18 i będący obywatelem państwa niemieckiego.

§ 3.

O przyjęciu członka decydują wyłącznie Związki dzielnicowe. Wysłąpić może członek każdego czasu na mocy pisemnego oświadczenia.

§ 4.

Związki Dzielnicowe mają prawo wykluczyć bez podania powodów każdego członka, który przeciw działa interesom organizacji. Wykluczonym przysługuje prawo apelacji do Rady Naczelnej i to w przeciągu miesiąca od czasu uwiadomienia go o wykluczeniu. Członkowie, którzy wystąpili, lub zostali wykluczeni, tracą wszelkie prawa do Związku i winni zwrócić legitymację i odznaki organizacyjne.

§ 5.

Każdy członek otrzymuje w biurze Dzielnicowym legitymację za opłatą rocznej składki. Wysokość rocznych składek do Związku Polaków w Niemczech ustala

Rada Naczelna w porozumieniu z danym Związkiem Dzielnicowym.

III. Organizacja.

§ 6.

Związek Polaków w Niemczech dzieli się na Związki Dzielnicowe które na podstawie statutu „Z. P. w N.” i uchwały Rady Naczelnej organizują i rządzą się samodzielnie. Okręg działalności Związków Dzielnicowych określa Rada Naczelna.

§ 7.

Kierownictwo Związku spoczywa w ręku:

- a) Walnego Zebrania,
- b) Rady Naczelnej,
- c) Zarządu Wykonawczego.

§ 8.

Walne Zebranie składa się z delegatów Związków Dzielnicowych tymczasowo po pięciu z każdej dzielnicy. Walne Zebranie, jako najwyższa instancja „Z. P. w N.” wybiera Radę Naczelną, prezesa i jego zastępcę, przyjmuje sprawozdanie Rady Naczelnej i udziela jej absolutorium, decyduje o działalności społecznej i politycznej Związku.

§ 9.

Prezes Związku względnie jego zastępca, zwołuje w miarę potrzeby Walne Zebranie sam lub na żądanie delegatów jednej dzielnicy, co najmniej raz do roku i przewodniczy obradom. Zaproszenia na Walne Zebranie winny być wysłane wraz z podaniem porządku obrad na miesiąc przed terminem do biur Związków Dzielnicowych. Wnioski dodatkowe do porządku obrad muszą być nadesłane do biura centralnego przez Związki Dzielnicowe najpóźniej dwa tygodnie przed Walnym Zebraniem. Nagłe wnioski mogą wejść na porządek dzienny o ile zostaną poparte przez trzecią część obecnych delegatów.

§ 10.

Walne Zebranie jest prawomocne, do powzięcia uchwały, jeżeli więcej niż połowa delegatów jest obecna. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów. W razie równości głosów wniosek upada. Wybór członków Rady Naczelnej odbywa się za pomocą kłosek. Sprawozdanie protokołowe z posiedzeń Walnego Zebrania winno być stwierdzone podpisami przewodniczącego, sekretarza i dwóch członków z pośród zebrania.

§ 11.

Rada Naczelna składa się z prezesów Związków Dzielnicowych oraz czterech dalszych członków, wybranych na przeciąg jednego roku na Walnym Zebraniu. Prezes „Z. P. w N.” jest zarazem prezesem Rady Naczelnej. Posłowie polscy do Sejmu pruskiego i Parlamentu niemieckiego mogą i powinni uczestniczyć w obradach Rady Naczelnej z głosem doradczym.

§ 12.

Radę Naczelną zwołuje prezes, wedle potrzeby najmniej raz na kwartał sam albo na żądanie co najmniej dwóch członków. Do prawomocności uchwały konieczną jest obecność pięciu członków. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów, przy równości głosów prezes rozstrzyga.

Zakres działalności Rady Naczelnej obejmuje wszelkie sprawy dotyczące Związku, oprócz spraw zastrzeżonych Walnemu Zebraniu. Do wykonania swych zadań powołuje Rada Naczelna Zarząd Wykonawczy. Uchwały Rady Naczelnej protokołuje się. Protokół stwierdzają podpisem sekretarza, prezes i dwóch członków wybranych z pośród zebrania.

§ 13.

Zarząd Wykonawczy składa się z prezesa, jego zastępcy, sekretarza i skarbnika. Prezes Rady Naczelnej jest zarazem prezesem Zarządu Wykonawczego. Zarząd Wykonawczy załatwia wszelkie sprawy poruczone mu przez Radę Naczelną. Do jego obowiązków należy prowadzenie biura centralnego i kontrolowanie osobiste lub przez pełnomocników działalności w Związkach Dzielnicowych.

Prezes „Z. P. w N.” względnie jego zastępca razem z sekretarzem są prawnymi zastępcami „Z. P. w N.” w myśl § 26 ust. 2. B. G. B.

Wymień wskazane w materiale nr 1 (odezwa „Rodacy!”)
trzy podstawowe powody powołania Związku Polaków w Niemczech:

1.

2.

3.

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

27 sierpnia 1922 roku w Berlinie spotkali się przedstawiciele największych organizacji polskich w Niemczech, by powołać do życia związek reprezentujący wszystkich Polaków – obywateli Niemiec oraz polskie stowarzyszenia wobec władz niemieckich. Tak powstał Związek Polaków w Niemczech, z główną siedzibą w Berlinie, który dążył do zdobycia pełnych praw mniejszości narodowej dla Polaków i ich obrony we wszystkich dziedzinach życia społecznego. Organizacyjnie Związek podzielony był na 5 dzielnic: Dzielnicę I obejmowała Śląsk (z siedzibą w Opolu), Dzielnicę II – Berlin i środkowe Niemcy (Berlin), Dzielnicę III – Westfalię i Nadrenię (Bochum), Dzielnicę IV – Warmię, Mazury, Powiśle (Olsztyn), Dzielnicę V – Pogranicze: Kaszuby, ziemię złotowską (Złotów). Zebranie, na którym powołano Dzielnicę Śląską, odbyło się 18 lutego 1923 r. w Bytomiu w hotelu Lomnitz. Pierwszym prezesem został Kazimierz Malczewski. Po nim, w latach 1926-1930 funkcję tę sprawował ks. Czesław Klimas, w latach 1930-1935 ks. Karol Koziołek oraz od 1936 r. do wybuchu wojny Franciszek Myśliwiec. Wiceprezesem przez cały okres istnienia Dzielnic był Arka Bożek. W roku 1932, na 10-lecie działalności organizacji, Związek przyjął Rodło jako symbol łączności Polaków z narodem. Rodło to biały znak graficzny, odzwierciedlający bieg Wisły z zaznaczonym Krakowem, na czerwonym tle. Autorką grafiki była artystka Janina Kłopocka. Nazwę, która była kombinacją dwóch słów: ROdzina oraz goDŁO, zaproponował Jan Osmańczyk. 6 marca 1938 w Teatrze Ludowym w Berlinie rozpoczął się z inicjatywy Związku I Kongres Polaków w Niemczech. Obrady Kongresu uroczyście otworzył prezes Związku, ks. Bolesław Domański. Przybyło ok. 5 tysięcy Polaków mieszkających na Śląsku Opolskim, Kaszubach, Warmii, Mazurach, Ziemi Malborskiej, Ziemiach Połabskich, w Westfalii i Nadrenii. Spotkanie stało się manifestacją narodową Polaków w hitlerowskich Niemczech. W jego trakcie uchwalono „Pięć prawd Polaków”, które stanowiły podstawę ideową działalności Związku. (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wisła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985; *Pięć prawd Polaków. Rodło*. Berlin 1938, Warszawa bdw,)

Uzupełnij tabelę prezentującą organizację Związku:

Nazwa Dzielnic	Zakres terytorialny	Siedziba
Dzielnica I		
Dzielnica II		
Dzielnica III		
Dzielnica IV		
Dzielnica V		

Na podstawie materiału nr 1 podaj imiona i nazwiska wszystkich prezesów i wiceprezesów Dzielnic Ślaskiej, którą powołano na zebraniu organizacyjnym 18 lutego 1923 r.:

Prezesi	Wiceprezes
1.	
2.	
3.	
4.	

Materiał nr 2 – fotografia pieczęci Zarządu Związku Polaków w Niemczech

Źródło: Archiwum Państwowe
w Opolu, sygn. 45/1191/2106, bp

Na podstawie materiału nr 1 podaj imiona i nazwiska autorów znaku graficznego Związku:

1.	
2.	

W oparciu o materiały nr 1 i 2 wyjaśnij, co odzwierciedla znak Rodła i skąd wzięła się jego nazwa

Statut Związku Polaków w Niemczech.

I. Nazwa siedziba i cel.

§ 1.

„Związek Polaków w Niemczech” jest zrzeszeniem wszystkich polaków zamieszkałych w Niemczech i ma swą siedzibę w Berlinie. Związek Polaków w Niemczech ma na celu zdobycie dla ludności polskiej w Niemczech pełnych praw mniejszości narodowych i obronę jej interesów ogólnych we wszystkich dziedzinach życia społecznego jak również szczególnych spraw swych członków.

II. Członkowie.

§ 2.

Członkiem Związku Polaków w Niemczech może zostać każdy polak lub polka o nieposzlakowanej przeszłości narodowej, liczący najmniej lat 18 i będący obywatelem państwa niemieckiego.

§ 3.

O przyjęciu członka decydują wyłącznie Związki dzielnicowe. Wystąpić może członek każdego czasu na mocy pisemnego oświadczenia.

§ 4.

Związki Dzielnicowe mają prawo wykluczyć bez podania powodów każdego członka, który przeciwdziała interesom organizacji. Wykluczonym przysługuje prawo apelacji do Rady Naczelnej i to w przeciągu miesiąca od czasu uwiadomienia go o wykluczeniu. Członkowie, którzy wystąpili, lub zostali wykluczeni, tracą wszelkie prawa do Związku i winni zwrócić legitymację i odznaki organizacyjne.

§ 5.

Każdy członek otrzymuje w biurze Dzielnicowym legitymację za opłatą rocznej składki. Wysokość rocznych składek do Związku Polaków w Niemczech ustala Rada Naczelna w porozumieniu z danym Związkiem Dzielnicowym.

III. Organizacja.

§ 6.

Związek Polaków w Niemczech dzieli się na Związki Dzielnicowe które na podstawie statutu „Z. P. w N.” i uchwał Rady Naczelnej organizują i rządzą się samodzielnie. Okręg działalności Związków Dzielnicowych określa Rada Naczelna.

§ 7.

Kierownictwo Związku spoczywa w ręku:

- a) Walnego Zebrania,
- b) Rady Naczelnej,
- c) Zarządu Wykonawczego.

§ 8.

Walne Zebranie składa się z delegatów Związków Dzielnicowych tymczasowo po pięciu z każdej dzielnicy. Walne Zebranie, jako najwyższa instancja „Z. P. w N.” wybiera Radę Naczelną, prezesa i jego zastępcę, przyjmuje sprawozdanie Rady Naczelnej i udziela jej absolutorium, decyduje o działalności społecznej i politycznej Związku.

§ 9.

Prezes Związku względnie jego zastępca, zwołuje w miarę potrzeby Walne Zebranie sam lub na żądanie delegatów jednej dzielnicy, co najmniej raz do roku i przewodniczy obradom. Zaproszenia na Walne Zebranie winny być wysłane wraz z podaniem porządku obrad na miesiąc przed zebraniem do biur Związków Dzielnicowych. Wnioski dodatkowe do porządku obrad muszą być nadesłane do biura centralnego przez Związki Dzielnicowe najpóźniej dwa tygodnie przed Walnym Zebraniem. Nagłe wnioski mogą wejść na porządek dzienny o ile zostaną poparte przez trzecią część obecnych delegatów.

§ 10.

Walne Zebranie jest prawomocne do powzięcia uchwały, jeżeli więcej niż połowa delegatów jest obecna. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów. W razie równości głosów wniosek upada. Wybór członków Rady Naczelnej, odbywa się za pomocą kasek. Sprawozdania protokółowe z posiedzeń Walnego Zebrania winne być stwierdzone podpisami przewodniczącego, sekretarza i dwóch członków z pośród zebrania.

§ 11.

Rada Naczelna składa się z prezesów Związków Dzielnicowych oraz czterech dalszych członków, wybranych na przeciąg jednego roku na Walnym Zebraniu. Prezes „Z. P. w N.” jest zarazem prezesem Rady Naczelnej. Posłowie polscy do Sejmu pruskiego i Parlamentu niemieckiego mogą i powinni uczestniczyć w obradach Rady Naczelnej z głosem doradczym.

§ 12.

Radę Naczelną zwołuje prezes wedle potrzeby najmniej raz na kwartał sam albo na żądanie co najmniej dwóch członków. Do prawomocności uchwał konieczną jest obecność pięciu członków. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów, przy równości głosów prezes rozstrzyga.

Zakres działalności Rady Naczelnej obejmuje wszelkie sprawy dotyczące Związku, oprócz spraw zastrzeżonych Walnemu Zebraniu. Do wykonania swych zadań powołuje Rada Naczelna Zarząd Wykonawczy. Uchwały Rady Naczelnej protokołuje się. Protokół stwierdza podpisem sekretarza, prezesa i dwóch członków wybranych z pośród zebrania.

§ 13.

Zarząd Wykonawczy składa się z prezesa, jego zastępcy, sekretarza i skarbnika. Prezes Rady Naczelnej jest zarazem prezesem Zarządu Wykonawczego. Zarząd Wykonawczy załatwia wszelkie sprawy poruczone mu przez Radę Naczelną. Do jego obowiązków należy prowadzenie biura centralnego i kontrolowanie osobiście lub przez pełnomocników działalności w Związkach Dzielnicowych.

Prezes „Z. P. w N.” względnie jego zastępca razem z sekretarzem są prawnymi zastępcami „Z. P. w N.” w myśl § 26 ust. 2. B. G. B.

Wymień trzy organy, które stanowiły kierownictwo Związku?

1.

2.

3.

Biorąc pod uwagę miejsce opublikowania statutu oceń możliwości swobodnego funkcjonowania mniejszości polskiej w Niemczech. Ocenę uzasadnij.

Wyjaśnij, o czym świadczy fakt uchwalenia i przyjęcia statutu przez Związek Polaków w Niemczech.

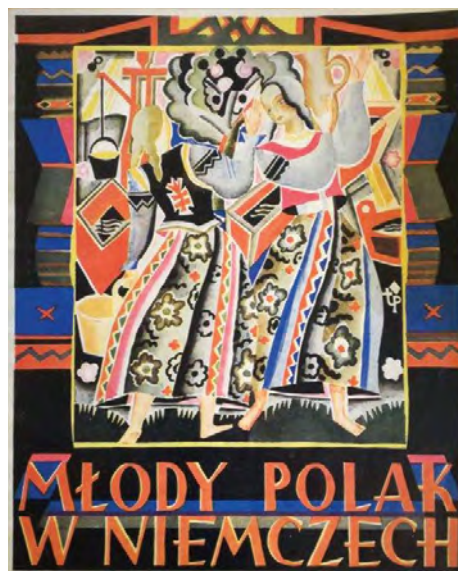
6 marca 1938 w Teatrze Ludowym w Berlinie rozpoczął się z inicjatywy Związku I Kongres Polaków w Niemczech, na który przybyło ok. 5 tysięcy Polaków. W jego trakcie uchwalono „Pięć prawd Polaków”, które stanowiły podstawę ideową działalności Związku. Na podstawie innych źródeł (katalog, Internet) wymień Pięć prawd Polaków:

1.
2.
3.
4.
5.

**I Kongres stał się manifestacją narodową Polaków w hitlerowskich Niemczech.
Napisz krótkie zaproszenie/wezwanie do stawienia się na Kongresie.**

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

Bardzo ważnym aspektem działalności Związku Polaków w Niemczech była działalność wydawnicza. Od 1 lipca 1924 r. z inicjatywy Związku ukazywał się „Biuletyn Związku Polaków w Niemczech”. Jego kontynuacją był wydawany od 1 kwietnia 1925 do 1939 r. „Polak w Niemczech”. Pismo wychodziło z reguły co miesiąc i było przekazywane za darmo członkom Związku. Do czasopisma drukowane były dodatki: dla dzieci „Mały Polak w Niemczech” oraz dla młodzieży „Młody Polak w Niemczech”. Początki wydawania „Młodego Polaka w Niemczech” tak wspominał Edmund Osmańczyk: „Pierwsze numery, które ukazały się w 1930 r., były prawdziwą sensacją. Tak pięknego młodzieżowego pisma nie wydawano dotychczas w Niemczech.” (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wisła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985; *Pięć prawd Polaków. Rodło*. Berlin 1938, Warszawa bdw.)

Okładka czasopisma
„Młody Polak w Niemczech” 1930, nr 7

Okładka czasopisma
„Młody Polak w Niemczech” 1930, nr 1

Okładka czasopisma
„Młody Polak w Niemczech” 1930, nr 4

Okładka czasopisma
„Młody Polak w Niemczech” 1931, nr 5

Wymień cztery tytuły polskich czasopism
wskazanych w tekście:

1.

2.

3.

4.

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

Związek Polaków w Niemczech prowadził działalność kulturalną, gospodarczą i polityczną. Miał **swoich reprezentantów w Sejmie pruskim, sejmikach krajowych i radach miejskich**. Angażował się w ochronę interesów polskiej mniejszości narodowej, a także w ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego w granicach Niemiec. Dzięki ostrym sprzeciwom polskiego mieszczaństwa w Opolu oraz działaczy Związku, udało się zachować niektóre elementy średniowiecznego Zamku Piastowskiego w Opolu (Wieża Piastowska). Z inicjatywy Związku powstał Centralny Bank Spółdzielczości Polskiej, tzw. **Bank Słowiański z siedzibą w Berlinie**, będący centralą finansową wszystkich spółdzielni polskich w Niemczech. Dzięki prężnej działalności Związku funkcjonowały **polskie szkoły, bursy, stowarzyszenia kulturalne, zespoły artystyczne oraz kluby sportowe** (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wisła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985; *Pięć prawd Polaków. Rodło*. Berlin 1938, Warszawa bdw,).

Materiał nr 2 – Przedstawienie teatralne,
które odbyło się w Grudzicach 12.01.1930 r.

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217

Materiał nr 3 – Zaproszenie na zebranie
kółka oświatowego w Grudzicach

Źródło: Gazeta Opolska,
1920 r., nr 24

Na podstawie materiału nr 1, 2, 3 uzupełnij tabelę przedstawiającą różne aspekty działalności mniejszości polskiej

Działalność kulturalna	Działalność gospodarcza	Działalność polityczna
1.	1.	1.
2.		2.
3.		3.
4.		
5.		
6.		
7.		

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

Działalność Związku przypadła na trudny czas rozwoju nazizmu w Niemczech. Od początku funkcjonowania działacze Związku byli obserwowani i szykanowani. W okresie międzywojennym dochodziło do wielu ataków na członków mniejszości polskiej na terenie III Rzeszy, w tym także na Śląsku Opolskim. Wszyscy członkowie Związku wpisywani byli na specjalną listę „wrogów Rzeszy”, na podstawie której przeprowadzano masowe aresztowania.

Związek został zdelegalizowany przez rząd III Rzeszy w lutym 1940 r. Represje dotknęły wielu członków, część z nich rozstrzelano, ok. 4 tysiące trafiło do obozów koncentracyjnych, głównie w Sachsenhausen, Dachau i Buchenwaldzie (opracowano na podstawie: *Pięć prawd Polaków. Rodło*. Berlin 1938, Warszawa bdw.).

Materiał nr 2 – Karta personalna sporządzona przez opolskie Gestapo, dotycząca uczestniczki pielgrzymki w Częstochowie w dniach 21-23.5.1937 oraz I Kongresu Polaków w Niemczech w Berlinie 6.3.1938 roku

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	
K l o s e										Waleska					1
															J F
25.7.10 Piechotzütz															
Bauerngrund, Kr, Falkenberg															
Wallfahrt-Tschenstochau 21.-23.5.37															
Nehm am 6.3.38 am Kongress des BdPiD in Berlin teil.															
VA 13 144															
VA 13 17a															
3321															

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/56/3321, s.1

Na podstawie materiału nr 2 odszukaj i podaj imię i nazwisko oraz datę i miejsce urodzenia osoby, której założono kartę		
Imię	Nazwisko	Data i miejsce urodzenia

Biorąc pod uwagę podmiot tworzący kartę personalną wyjaśnij powód jej sporządzenia.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Uwzględniając informacje zawarte w materiałach 1 i 2 oceń, czy aktywna działalność w ZPwN w opisywanym okresie była bezpieczna. Ocenę uzasadnij

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

WYBIERAM POLSKĘ!

40

MATERIAŁY EDUKACYJNE WYDANE Z OKAZJI 100-LECIA ZWIĄZKU POLAKÓW W NIEMCZECH

SCENARIUSZ 2

„Nie będzie wydawane żadne ograniczenie...” Mniejszość polska na Górnym Śląsku 1922-1939

Czas trwania – 45 minut

Lekcja dedykowana dla uczniów klas 7-8 oraz uczniów szkół średnich. Proponowana jako element nauczania regionalnego lub w ramach zajęć Wiedzy o społeczeństwie jako rozszerzenie lekcji o prawach mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce

Cele:

Po lekcji uczeń:

- zna wybrane postanowienia Konwencji Genewskiej chroniące prawa mniejszości na Górnym Śląsku,
- zna genezę powstania i wybrane przykłady działalności Związku Polaków w Niemczech,
- zna różne formy działalności mniejszości polskiej na Śląsku w okresie do 1939 r.,
- potrafi zidentyfikować miejsca w Opolu, jego okolicach i na terenie Śląska związane z działalnością mniejszości polskiej,
- identyfikuje postaci ważne z punktu widzenia działalności mniejszości polskiej: Jana Łangowskiego, Kazimierza Malczewskiego, Bronisława Koraszewskiego,
- potrafi analizować źródła historyczne,
- potrafi dokonać porównania sytuacji mniejszości współcześnie i w perspektywie historycznej,
- prezentuje postawę tolerancji w odniesieniu do osób innej narodowości.

Środki dydaktyczne: katalog wystawy oraz teksty i źródła archiwalne zamieszczone w karcie pracy

Metody nauczania: wykład, rozmowa nauczająca, praca pod kierunkiem, dyskusja

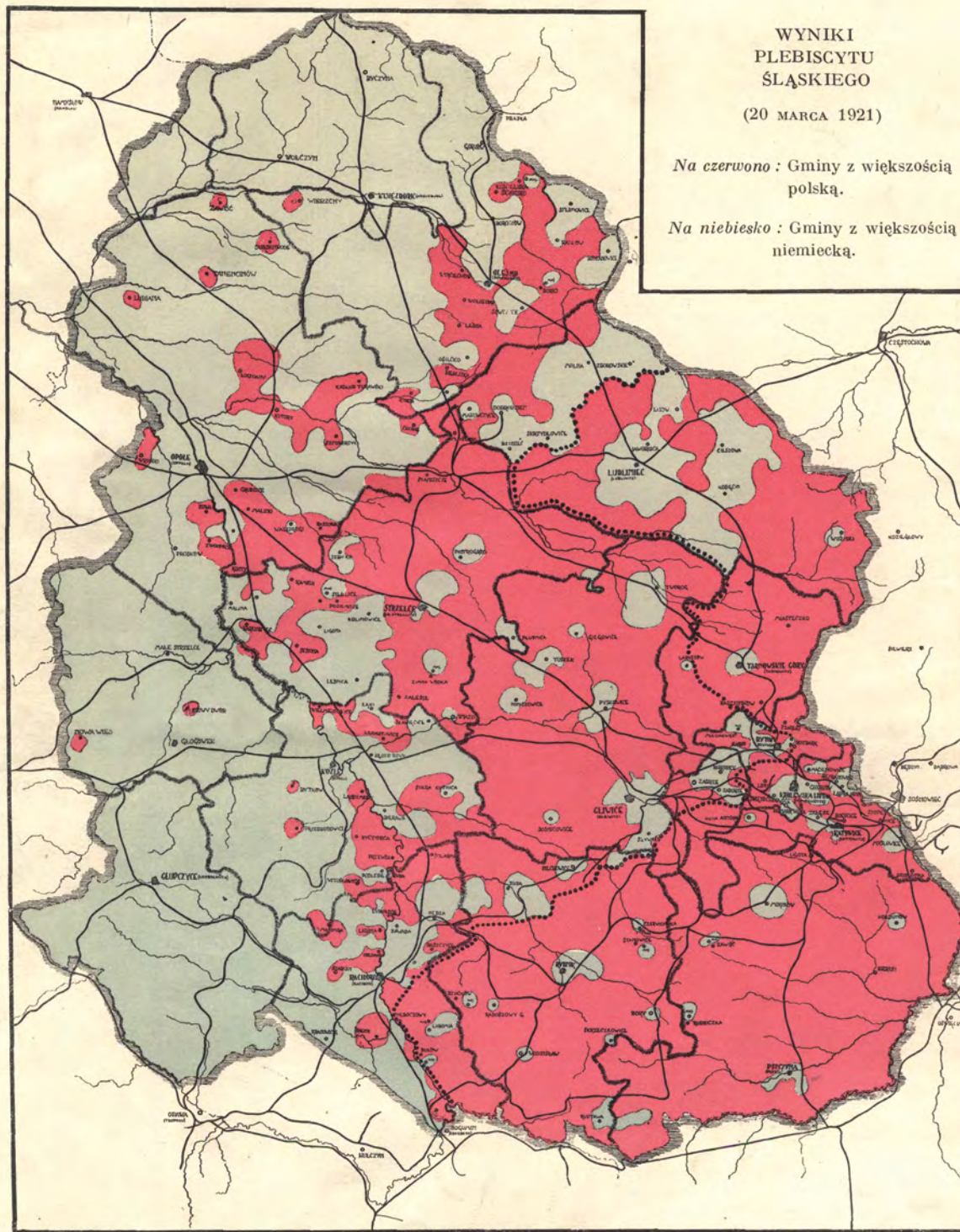

Ogniwo lekcji	Objaśnienia
Rekapitulacja wtórna	Nauczyciel przeprowadza z uczniami pogadankę na temat skutków I wojny światowej i wpływu odzyskania przez Polskę niepodległości dla sytuacji politycznej Górnego Śląska. Przedstawia uczniom polecenia: Wskaż, jakie rozstrzygnięcia dotyczące Górnego Śląska zapadły na Konferencji Paryskiej? Przedstaw szanse i zagrożenia dla ludności zamieszkującej Górny Śląsk, wynikające z zaprojektowania plebiscytu jako sposobu rozstrzygnięcia przynależności państwowej tego obszaru. Wyjaśnij, na ile podział Górnego Śląska gwarantował wszystkim Górnślązakom zamieszkanie w wybranym przez siebie kraju?
Ogniwo wiążące	Nauczyciel podsumowuje wypowiedzi uczniów i przedstawia wyniki głosowania w wybranych gminach oraz rozkład głosów polskich i niemieckich w plebiscycie przeprowadzonym w marcu 1921 roku. Wskazuje wybrane gminy, które stanowiły enklawy na mapie. Przedstawia wyniki głosowania w sąsiadujących gminach, prezentując statystykę głosowania w powiecie opolskim. Pokazuje, że ustanowienie granicy uwzględniającej opcję narodowościową mieszkańców było praktycznie niemożliwe.
Opracowanie nowego materiału	Uwzględniając specyfikę zespołu nauczyciel może wybierać karty pracy i modyfikować założenia scenariusza. Nauczyciel opowiada uczniom o wprowadzeniu postanowień Konwencji Genewskiej na Górnym Śląsku. Wyjaśnia nowoczesność tego rozwiązania. Przedstawia regulacje, jakie wynikały z niej w sprawach gospodarczych, ochrony przemysłu, zmian własności, wyboru opcji narodowej. Następnie dzieli klasę na 4-osobowe zespoły. Każda z grup otrzymuje Kartę pracy nr 1 z fragmentem Konwencji Genewskiej i wypełnia ją, a następnie prezentuje na forum klasy swoje wyniki w formie kilkuminutowego wystąpienia. Wyselekcjonowane, najważniejsze informacje uczniowie zapisują w formie notatki do zeszytu. Nauczyciel przedstawia temat rozwoju ruchu śpiewaczego na Górnym Śląsku, a następnie rozdaje uczniom kartę pracy nr 2 do pracy indywidualnej lub dwójkami. Następnie wybrani uczniowie prezentują wyniki swojej pracy. Podczas prezentacji rozwiązane zadania nauczyciel zwraca uwagę na polskie nazwy zespołów, nawiązujące nie tylko do instrumentów i nazewnictwa muzycznego, ale i do motywów patriotycznych. Uczniowie odszukują na mapie miejscowości, w których działały polskie chóry. Uczniowie uzasadniają, jakie znaczenie miały chóry dla podtrzymywania polskości Górnego Śląska. Następne przygotowane dla uczniów zadanie ma na celu przedstawienie polskiej prasy działającej na Górnym Śląsku. Uczniowie wykonują w grupach zadanie na karcie pracy nr 3, po czym prezentują wyniki pracy klasie. Zadanie jest trudniejsze od pozostałych, można więc wprowadzić element rywalizacji między grupami. Nauczyciel wprowadza kolejne zagadnienie dotyczące przedstawień teatralnych mniejszości polskiej. Po wprowadzeniu zleca uczniom wypełnienie karty pracy nr 4. Omawiając kolejne aspekty działalności mniejszości, nauczyciel zwraca uwagę, że choć prawo przez 15 lat chroniło mniejszość, jednak dochodziło do brutalnych incydentów (przykład ataku na artystów: w 1929 r. usiłowano przerwać przedstawienie „Halki” w opolskiej sali ratuszowej wystawione przez teatr katowicki, rzucając w sali cuchnące bomby. Artyści z trudem dokonczyli przedstawienie, po którym zostali brutalnie pobici. W sumie poszkodowanych zostało 50 z 85-osobowego zespołu artystów katowickiego teatru. Parę tygodni później przed sądem opolskim odbył się proces, w którym jednym z obrońców oskarżonych był Hans Frank). Podsumowując dotychczas omówione dziedziny działalności mniejszości, nauczyciel tłumaczy, że ochrona mniejszości wynikająca z Konwencji Genewskiej objęła teren Górnego Śląska, nie dawała jednak ochrony Polakom zamieszkującym inne regiony Niemiec. Powołano więc w 1922 roku Związek Polaków w Niemczech, który miał dbać o prawa wszystkich Polaków w Niemczech. Powstanie i działalność Związku nauczyciel omawia zlecając uczniom w grupach wypełnienie Karty pracy nr 5. Podsumowując przedstawione na lekcji formy działalności mniejszości polskiej nauczyciel zadaje uczniom pytania: Z czym kojarzy się uczniom działalność polskich towarzystw kulturalnych na Górnym Śląsku 80-100 lat temu? Czy w dzisiejszych czasach na Górnym Śląsku są chronione prawa mniejszości? Czy działalność dzisiejszej mniejszości niemieckiej ma podobne formy do działalności dawnej mniejszości polskiej w Niemczech? Wybrani uczniowie podchodzą do tablicy i zapisują znane im formy działalności niemieckiej i polskiej i porównują je do siebie.
Rekapitulacja pierwotna	Nauczyciel zadaje pytania: Jakie formy ochrony mniejszości polskiej na Śląsku gwarantowała Konwencja Genewska? Jakie formy działalności mniejszości polskiej poznaliście na lekcji? Czy dostrzegacie podobieństwa w prawach mniejszości podczas 15 lat działania Konwencji i obecnie?

Materiał nr 1 dla nauczyciela
Wyniki głosowania plebiscytowego na Górnym Śląsku

N ^o de Référence du <i>Gemeindelexikon</i>	CIRCONSCRIPTIONS DE VOTE	NOMBRE DES INSCRITS				RÉSULTAT DU VOTE			
		ORIGINAIRES		DOMI- CILIÉS non- originaires	TOTAL	NOMRBE DE VOTANTS	POLOGNE	ALLEMAGNE	BULLETINS NULS
		domiciliés	non- domiciliés						
		A	B	C					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
41	Falimiowitz	209	15	3	227	223	54	166	3
42	Finkenstern	161	124	9	294	293	17	276	—
43	Follwark	159	23	—	182	179	120	59	—
44	Frauendorf	456	26	5	487	480	141	339	—
45	Friedrichsfelde	126	29	—	155	155	79	76	—
46	Friedrichsgrütz	898	351	22	1.271	1.252	13	1.239	—
47	Friedrichsthal	716	420	22	1.158	1.137	211	926	—
48	Georgenwerk	216	78	3	297	291	9	282	—
49	Gorrek	355	39	2	396	389	164	223	2
50	Goslawitz	1.371	95	13	1.479	1.462	716	735	11
51	Grabczok	217	67	1	285	283	97	184	2
52	Gräfenort	177	94	8	279	276	25	251	—
53	Groschowitz	1.445	179	63	1.687	1.666	757	904	5
54	Gross Döbern	1.421	382	22	1.825	1.795	576	1.216	3
55	Gross Kottorz	290	44	3	337	331	164	164	3
56	Gross Schimnitz	409	112	1	522	517	172	343	2
57	Grudschütz	622	54	10	686	676	422	253	1
58	Halbendorf	445	64	8	517	510	214	296	—
59	Heinrichsfelde	135	88	6	229	226	13	212	1
60	Hirschfelde	310	100	5	415	408	175	233	—
61	Horst	283	42	3	328	325	102	223	—
62	Hüttendorf	343	27	1	371	369	51	317	1
63	Jaschkowitz	155	71	3	229	223	31	191	1
64	Jellowa	886	181	8	1.075	1.059	258	799	2
65	Kadlub-Turawa	391	78	7	476	467	292	171	4
66	Karmerau, Königlich	97	24	4	125	124	64	59	1
67	Kempa	310	38	3	351	344	160	183	1
68	Klein Döbern	416	94	10	520	509	188	321	—
69	Klein Kottorz	489	84	7	580	574	305	267	2
70	Klein Schimnitz	197	77	2	276	272	85	187	—
	Klink (ex-Poppelau-Kolonie)	140	121	11	272	270	57	213	—
71	Kobyllno	95	42	2	139	137	60	77	—
72	Königshuld	232	93	18	343	340	37	300	3
73	Kollanowitz	276	21	—	297	295	208	84	3
74	Komprachezütz	720	112	17	849	846	225	619	2
75	Konty	367	32	2	401	393	256	137	—
76	Kossorowitz	328	35	3	366	358	324	33	1
77	Krascheow	775	115	18	908	887	433	452	2
78	Kreuzthal	257	35	—	292	288	228	59	1
79	Krogullno-Gründorf	455	425	44	924	912	9	903	—
80	Krzanowitz	124	12	1	137	135	74	61	—
81	Kupferberg	189	14	—	203	200	139	61	—
82	Kupp	527	382	51	960	925	97	828	—
83	Lendzin	186	28	7	221	218	63	155	—
84	Liebenau	179	73	3	255	249	33	216	—
85	Luboschütz	378	65	4	447	434	142	289	3
86	Lugnian	1.436	265	11	1.712	1.680	883	705	2
87	Malino	601	23	4	628	623	388	234	1
88	Massow	173	38	—	211	209	95	112	2
89	Muchenitz	377	59	9	445	433	138	295	—
90	Münchhausen	132	41	2	175	173	62	111	—

Materiał nr 2 dla nauczyciela
Polska mapa przedstawiająca wyniki plebiscytu na Górnym Śląsku

Linja kropkowana oznacza granicę obecną.

Objasnienie legendy: kropkami zaznaczono linię podziału Górnos Śląskiego Obszaru Plebiscytowego między Polskę a Niemcy, wytyczoną przez Ligę Narodów i zaaprobowaną przez Radę Ambasadorów 20 października 1921 r., która od czerwca 1922 r. do września 1939 r. była granicą państwową.

Mapa „Wyniki plebiscytu śląskiego (20 marca 1921)”, wyd. 1922 r.

Reprint przygotowany przez Oddział Instytutu Pamięci Narodowej – Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Katowicach, Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej IPN w Katowicach

Original mapy pochodzi ze zbiorów Biblioteki Śląskiej w Katowicach

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**
Oddział w Katowicach

Źródło: Reprint mapy „Wyniki plebiscytu śląskiego (20 marca 1921)”, wyd. 1922 r., przygotowany przez Oddział Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach.

— 24 —

2. — Wszyscy mieszkańcy będą mieli prawo swobodnego wykonywania praktyk (exercice), zarówno publicznie jak i prywatnie, każdej wiary (foi), religii (religion) lub wierzenia (croyance), o ile te praktyki nie będą w niezgodzie z porządkiem publicznym i dobrymi obyczajami.

2. — Wszyscy mieszkańcy Polski będą mieli prawo swobodnego wykonywania praktyk (exercice), zarówno publicznie jak i prywatnie, każdej wiary (foi), religii (religion) lub wierzenia (croyance), o ile te praktyki nie będą w niezgodzie z porządkiem publicznym i dobrymi obyczajami.

ARTYKUŁ 67.

(Artykuł 7-y Traktatu o Mniejszościach z d. 28-go czerwca 1919 r.)

1. — Wszyscy obywatele niemieccy, bez różnicy rasy, języka lub religii, będą równi wobec prawa i korzystać będą z tych samych praw cywilnych i politycznych.

2. — Różnica co do religii, wierzeń (croyance-creed) lub wyznania nie powinna szkodzić żadnemu obywatelowi niemieckiemu w korzystaniu z praw cywilnych i politycznych, mianowicie gdy chodzi o dopuszczenie do urzędów publicznych, obowiązków i zaszczytów lub o wykonywanie różnych zawodów i przemysłu.

3. — Nie będzie wydane żadne ograniczenie swobodnego używania przez obywatela niemieckiego jakiegokolwiek języka, czy to w stosunkach prywatnych lub handlowych, czy to w sprawach religijnych, prasowych lub w publikacjach wszelkiego rodzaju, czy to na zebraniach publicznych.

4. — Bez względu na ustanowienie przez Rząd niemiecki języka urzędowego, mają być poczynione obywatelom niemieckim języka innego, niż niemiecki, odpowiednie ułatwienia w używaniu ich języka w sądach zarówno ustnie, jak na piśmie.

1. — Wszyscy obywatele polscy, bez różnicy rasy, języka lub religii, będą równi wobec prawa i korzystać będą z tych samych praw cywilnych i politycznych.

2. — Różnica co do religii, wierzeń (croyance-creed) lub wyznania nie powinna szkodzić żadnemu obywatelowi polskiemu w korzystaniu z praw cywilnych i politycznych, mianowicie gdy chodzi o dopuszczenie do urzędów publicznych, obowiązków i zaszczytów lub o wykonywanie różnych zawodów i przemysłu.

3. — Nie będzie wydane żadne ograniczenie swobodnego używania przez obywatela polskiego jakiegokolwiek języka, czy to w stosunkach prywatnych lub handlowych, czy to w sprawach religijnych, prasowych lub w publikacjach wszelkiego rodzaju, czy to na zebraniach publicznych.

4. — Bez względu na ustanowienie przez Rząd polski języka urzędowego, mają być poczynione obywatelom polskim języka innego, niż polski, odpowiednie ułatwienia w używaniu ich języka w sądach zarówno ustnie, jak na piśmie.

ARTYKUŁ 68.

(Artykuł 8-y Traktatu o Mniejszościach z d. 28 czerwca 1919 r.)

Obywatele niemieccy, należący do mniejszości etnicznych (ethniques-racial), religijnych lub językowych, będą korzystali z takiego samego traktowania i z takich samych gwarancji ustawowych oraz faktycznych, jak inni obywatele niemieccy. Mianowicie będą mieli równe prawa do zakładania, prowadzenia i kontrolowania własnym kosztem instytucji dobroczynnych, religijnych lub społecznych, szkół, i innych zakładów wychowawczych, oraz prawo swobodnego używania w nich własnego języka i swobodnego w nich wykonywania praktyk swojej religii.

Obywatele polscy, należący do mniejszości etnicznych (ethniques-racial), religijnych lub językowych, będą korzystali z takiego samego traktowania i z takich samych gwarancji ustawowych oraz faktycznych, jak inni obywatele polscy. Mianowicie będą mieli równe prawa do zakładania, prowadzenia i kontrolowania własnym kosztem instytucji dobroczynnych, religijnych lub społecznych, szkół i innych zakładów wychowawczych, oraz prawo swobodnego używania w nich własnego języka i swobodnego w nich wykonywania praktyk swojej religii.

ARTYKUŁ 69.

(Artykuł 9-y, ustęp 1 i 2-gi, Traktatu o Mniejszościach z dnia 28-go czerwca 1919 r.)

1. — W miastach i okręgach (districts), zamieszkałych (où réside) przez znaczny odłam (proportion) obywateli języka innego, niż niemiecki, Rząd niemiecki udzieli w sprawach nauczania publicznego odpowiednich ułatwień, aby zapewnić w szkołach początkowych udzie-

1. — W miastach i okręgach (districts), zamieszkałych (où réside) przez znaczny odłam (proportion) obywateli języka innego, niż polski, Rząd polski udzieli w sprawach nauczania publicznego odpowiednich ułatwień, aby zapewnić w szkołach początkowych udzielanie dzieciom

Na podstawie materiału nr 1 wymień prawa mniejszości
gwarantowane w art. 68 Konwencji Genewskiej

Na podstawie materiału nr 1 wymień rodzaje instytucji i stowarzyszeń
objętych ochroną na mocy zapisów Konwencji Genewskiej

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

W latach 20. i 30. XX wieku na całym Śląsku burzliwie rozwijał się polski ruch śpiewaczy. Zespoły chórne – przede wszystkim męskie i mieszane – powstawały w wielu śląskich wsiach. Policja niemiecka w ówczesnym Opolu notowała z niepokojem, że od roku 1926, gdy naliczono zaledwie 12 polskich chórów, do roku 1934 ich liczba wzrosła aż do 47. W następnym roku, 1935, stwierdzono powstanie kolejnych 17 chórów. Zdarzało się, że w tej samej miejscowości działało ich równocześnie kilka, np. w Opolu w 1935 roku pracowały dwa polskie zespoły mieszane, „Lutnia” i „Echo”, a w Oleśnie w tym samym roku istniał chór męski „Dzwon” i mieszany „Jutrzenka”. Organizatorami zespołów śpiewaczych byli często znani działacze polscy z różnych okolic, np. dyrektor polskiego konserwatorium w Katowicach Stefan Stoiński, polski nauczyciel muzyki Foitzik, opolski muzyk Johann Witt, dyrygent z Olesna Johann Rychel. Chóry polskie obierały sobie zwykle nazwy polskie, nawiązujące np. do nazw ptaków śpiewających („Jaskółka” z Jemielnicy, „Skowronek” z Folwarku, „Słowiczek” z Centawy, Gosławic, Łagiewnik Małych i Ostropy), instrumentów muzycznych („Lutnia” z Opola, Grodziska i Zalesia, „Dzwon” z Olesna, „Dzwonek” z Kępy), czasem akcentowały też treści narodowe („Piaś” z Zalesia, „Odrodzenie” ze Strzelec Opolskich, „Halka” z Wójtowej Wsi, „Chopin” z Zabrza, „Damrot” z Kostowa), (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wista i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985)

Uzupełnij tabelę wpisując nazwę chóru i miejscowości, w której działał:

Nazwa chóru	Miejscowość
Chopin	
Piaś	
	Jemielnica
	Centawa
Odrodzenie	
Halka	

Uzasadnij, jakie znaczenie miały chóry dla podtrzymywania polskości Górnego Śląska

.....

.....

.....

.....

.....

**Przeczytaj tekst
i wykonaj polecenie:**

W okresie międzywojennym wydawano na Górnym Śląsku wiele polskojęzycznych gazet, których czytelnikami byli głównie mieszkańcy wsi, mówiący z dziada pradziada różnymi gwarami śląskimi. Gazety te spełniały bardzo ważną rolę jako czynnik kształtujący postawy i opinie ludności, najpierw w okresie powstań śląskich i plebiscytu, potem także wobec nasilającego się nacisku germanizacyjnego oraz terroru nazistowskiego. Polski ruch narodowy na Śląsku znajdował możliwość działania i szerzenia swoich idei właśnie w lokalnej prasie. Do najbardziej znanych i najchętniej czytanych gazet należały w tym okresie „Katolik Codzienny” wydawany w Bytomiu oraz drukowane w Opolu „Nowiny Codzienne” i „Gazeta Opolska”. (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wielka i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985)

Abtschrift **Fragebogen** Nr. der Haupt-
sarties des RDP. _____

zur Durchführung des Schriftleitergesetzes
vom 4. Oktober 1933 (Reichsgesetzbl. I S. 713)*

1. Name Langowski
Vorname Jan (Johann)
Familienstand (evtl. Kinderzahl und Alter)
Wohnort und Wohnung Oppeln O/S , Nikolaistr. 32
Geburtsort, -tag, -monat und -jahr Zakrzewo (Kr. Flatow, Grenzau.) 4.2.1904

2. a) Seit wann üben Sie den Schriftleiterberuf aus? 1.1.1927
b) In welcher Weise (als angestellter Schrift- angestellter Schrift- bzw. Hauptschrift-
leiter oder selbstständig)? leiter
c) Angabe der Beschäftigungsart (Hauptschrift- Chefredakteur
leiter, Redaktionsleiter usw.)
d) Angabe des Verlages (wenn im Angestellten- Nowiny -Verlags-Gesellschaft m.b.H.
verhältnis, sonst Angabe des selbstständigen Oppeln
Unternehmens) Klassisches Gymnasium, 2 Semester Theolo-
gie in Fulda, 6 Semester Jura in Berlin,
1 Semester Forschungsinstitut für des
Pressewesen in Köln
e) Bildungsgang
f) Haben Sie eine fachmännische Ausbildung erhalten? Wo? Wie lange? "Polak w Niemcezech", "Młody Polak w Niem-
czech", "Nowiny Codzienne", "Nowiny", "Dziennik
Raciborski", "Głos Pogranicza i Kaszub"
g) An welchen Zeitungen und Zeitschriften waren Sie seitdem als Schriftleiter angestellt und in welcher Eigenschaft? (Genau ausfüllen, verantwortliche Zeichnung)
h) Haben Sie den Schriftleiterberuf seit dem unter a) genannten Zeitpunkt ununterbrochen ausgeübt? Wenn nein, mit welchen Unterbrechungen?
i) Verlegerische Tätigkeit

Angabe des Blattes	Beschäftigungsart	Von - bis
Polak w Niemcezech	Redakteur	1.1.1927-11.2.1931
Młody Polak w Niemcezech	"	1.1.1930 - 1.12.1931
Nowiny Codzienne	Chefredakteur	1.1.1932-jetzt
Nowiny	" "	" "
Dziennik Raciborski	" "	" "
Głos Pogranicza i Kaszub	" "	1.1.1933 - jetzt

* Ausfüllung mit Schreibmaschine dringend erforderlich!

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu,
sygn. 45/3407/10, bp

Na podstawie materiału nr 2:

1. Podaj roczną datę sporządzenia ankiety Jana Łangowskiego.

2. Odszukaj informacje na temat drogi zawodowej J. Łangowskiego i wymień tytuły sześciu gazet, w których publikował.

1.	4.
2.	5.
3.	6.

Na podstawie wiedzy pozazródłowej wskaż ważne polityczne wydarzenie w historii Niemiec, które mogło wpłynąć na sporządzenie tej ankiety.

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

Polskie przedstawienia teatralne w Opolu zainicjował Bronisław Koraszewski, redaktor „Gazety Opolskiej”, działacz społeczny, organizator ruchu gospodarczego i kulturalnego na ziemi opolskiej. Występy te miały swoją wymowę polityczną, ponieważ granie utworów scenicznych w języku polskim było w owym czasie demonstracją patriotyczną. Przedstawienia wykorzystywane były też przez polskich działaczy do wygłaszania przemówień i organizowania manifestacji, gdyż uzyskanie pozwolenia na inne zebrania było bardzo trudne. Ważnym ośrodkiem życia kulturalnego Polaków na Śląsku była raciborska „Strzecha”. Skupiali się w niej wszyscy ludzie, którzy pragnęli kultywowania polskiego słowa, pieśni ludowej czy też poezji Mickiewicza, Słowackiego i Konopnickiej. Na każde polskie przedstawienie do „Strzechy” przyjeżdżały setki ludzi z Raciborza i okolic. Oprócz zespołów amatorskich występowały na ziemi opolskiej także zespoły zawodowe, m.in. polski teatr z Poznania, który w Opolu w dniach 15 i 16 kwietnia 1920 r. dał dwa przedstawienia – „Męża z grzeczności” i „Zemstę”. W tym samym roku przybył również do Opola zespół artystyczny z Warszawy ze sztuką Aleksandra Fredry „Damy i huzary”. Przedstawienia te były niejednokrotnie zakłócone przez niemieckie bojówki (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wiśła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985).

Materiał nr 2 – fotografie plakatów reklamujących przedstawienia teatralne

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/96

Na podstawie materiału nr 2 uzupełnij tabelę, wpisując we właściwe miejsce lokalizację przedstawień, nazwę teatru dającego przedstawienie, datę (dzień, miesiąc i rok) oraz tytuł przedstawienia.

Miejsce przedstawienia	Nazwa teatru dającego przedstawienie	Data przedstawienia	Tytuł przedstawienia
	Teatr im. Stanisława Wyspiańskiego z Katowic		Ojciec Nikoluzos
Sala Hotelu Form` s			
		13 lutego 1939 r.	

Odszukaj w innych źródłach informacje nt. przywołanych w materiałach nr 1 i 2 przedstawień. Streść jedno wybrane przez siebie przedstawienie.

Na podstawie materiałów nr 1 i 2 oceń znaczenie organizacji tego typu przedstawień dla polskiej mniejszości w Niemczech. Ocenę uzasadnij.

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

27 sierpnia 1922 roku w Berlinie spotkali się przedstawiciele największych organizacji polskich w Niemczech, by powołać do życia związek reprezentujący wszystkich Polaków – obywateli Niemiec oraz polskie stowarzyszenia wobec władz niemieckich. Tak powstał Związek Polaków w Niemczech, z główną siedzibą w Berlinie, który dążył do zdobycia pełnych praw mniejszości narodowej dla Polaków i ich obrony we wszystkich dziedzinach życia społecznego. Organizacyjnie Związek podzielony był na 5 dzielnic: Dzielnicę I obejmowała Śląsk (z siedzibą w Opolu), Dzielnicę II – Berlin i środkowe Niemcy (Berlin), Dzielnicę III – Westfalię i Nadrenię (Bochum), Dzielnicę IV – Warmię, Mazury, Powiśle (Olsztyn), Dzielnicę V – Pogranicze: Kaszuby, ziemię złotowską (Złotów). Zebranie, na którym powołano Dzielnicę Śląską, odbyło się 18 lutego 1923 r. w Bytomiu, w hotelu Lomnitz. Pierwszym prezesem został Kazimierz Malczewski. Po nim, w latach 1926-1930 funkcję tę sprawował ks. Czesław Klimas, w latach 1930-1935 ks. Karol Koziółek oraz od 1936 r. do wybuchu wojny Franciszek Myśliwiec. Wiceprezesem przez cały okres istnienia Dzielnic był Arka Bożek. W roku 1932, na 10-lecie działalności organizacji, Związek przyjął Rodło jako symbol łączności Polaków z narodem. Rodło to biały znak graficzny, odzwierciedlający bieg Wisły z zaznaczonym Krakowem, na czerwonym tle. Autorką grafiki była artystka Janina Kłopotka. Nazwę, która była kombinacją dwóch słów: RODzina oraz goDŁO, zaproponował Jan Osmańczyk. 6 marca 1938 w Teatrze Ludowym w Berlinie rozpoczął się z inicjatywy Związku I Kongres Polaków w Niemczech. Obrady Kongresu uroczyście otworzył prezes Związku, ks. Bolesław Domański. Przybyło ok. 5 tysięcy Polaków mieszkających na Śląsku Opolskim, Kaszubach, Warmii, Mazurach, Ziemi Malborskiej, Ziemiach Połabskich, w Westfalii i Nadrenii. Spotkanie stało się manifestacją narodową Polaków w hitlerowskich Niemczech. W jego trakcie uchwalono „Pięć prawd Polaków”, które stanowiły podstawę ideową działalności Związku (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wisła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985).

Wymień wskazane w materiale nr 1 dwa podstawowe powody powołania Związku Polaków w Niemczech:

1.

2.

Materiał nr 2 – fotografia pieczęci Zarządu Związku Polaków w Niemczech

Symbolem Związku od 1932 r. było Rodło

Na podstawie materiału nr 1 podaj imiona i nazwiska autorów znaku graficznego Związku:

1.

2.

Źródło: Archiwum Państwowe
w Opolu, sygn. 45/1191/2106, bp

Na podstawie materiałów nr 1 i 2 wyjaśnij, co odzwierciedla znak Rodła i skąd wzięta się jego nazwa.

6 marca 1938 w Teatrze Ludowym w Berlinie rozpoczął się z inicjatywy Związku I Kongres Polaków w Niemczech, na który przybyło ok. 5 tysięcy Polaków. W jego trakcie uchwalono „Pięć praw Polaków”, które stanowiły podstawę ideową działalności Związku.

Na podstawie wiedzy pozaźródłowej (katalog, Internet) wymień „Pięć praw Polaków”:

1.
2.
3.
4.
5.

Oceń znaczenie „Pięciu praw Polaków” dla ludności polskiej w 1938 roku.
Czy Prawdy są aktualne też obecnie?

WYBIERAM POLSKĘ!

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Archiwum Akt Nowych

Muzeum Józefa Piłsudskiego w Belwederze, zespół nr 109, sygn. 47, 95
Konsulat Generalny RP w Opolu, zespół nr 482, sygn. 226, 237, 238

Archiwum Państwowe w Opolu

Naczelne Prezydium Prowincji Górnośląskiej w Opolu, zespół nr 1, sygn. 61, 180, 181, 185, 217, 218, 230, 231, 257, 296
Starostwo Powiatowe w Opolu, zespół nr 2, sygn. 95, 97, 134
Akta miasta Opolu, zespół nr 22, sygn. 96
Naczelne Dowództwo Wojsk Sprzymierzonych na Górnym Śląsku w Opolu, zespół nr 46, sygn. 67
Tajna Policja Państwowa w Opolu, zespół nr 56, sygn. 53, 3321, 10453, 11298, 13039
Bank Rolników Spółka z nieograniczoną odpowiedzialnością w Opolu, zespół nr 94, sygn. 1, 6, 7, 19, 30, 42
Teatr im. Jana Kochanowskiego w Opolu, zespół nr 451, sygn. 81
Urząd Stanu Cywilnego w Grudziech, zespół nr 1004, sygn. 14
Rejencja Opolska, zespół nr 1191, Wydział I Ogólny, sygn. 2106, 2108, 2135, 2148
Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Opolu, zespół nr 2579, sygn. 4098
Społeczny Ośrodek Kultury Filmowej i Fotograficznej „Opole-Nysa” w Nysie, zespół nr 2692, sygn. 64
Związek Bojowników o Wolność i Demokrację Zarząd Okręgu w Opolu, zespół nr 2926, sygn. 334
„Nowiny Opolskie”, zespół nr 3407, sygn. 5, 10
„Bank Rolników” Spółdzielnia Oszczędnościowo-Pożyczkowa w Opolu, zespół nr 3520, sygn. 6

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, zespół nr 1, sygn. 1-K-9675-10, 1-K-9675-8

Śląska Biblioteka Cyfrowa

Kronika działalności dyplomatycznej Leona Malhomme z roku 1930, tom 3
Kronika działalności dyplomatycznej Leona Malhomme z roku 1932, tom 7 i 8

Źródła drukowane:

Leksykon Polactwa, Warszawa 1973

Osmańczyk E. J., *Wisła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985

Prasa:

„Dziennik Berliński” 1922, 9, 10 grudnia.

„Gazeta Opolska” 1920, nr 24.

„Kalendarz Opolski” 1974.

„Journal Officiel de Haute-Silesie” 1921.

„Młody Polak w Niemczech” 1935, nr 10.

„Polak w Niemczech” 1930, nr 1, 4; 1931, nr 5; 1938, nr 2; 1939, nr 6; 1937, nr 12.

„Trybuna Opolska” 1973, nr 206.

„Zdrój” 1929.

Literatura:

Borzychowski J., *Związek Polaków w Niemczech wczoraj a dziś – w 90. rocznicę powstania*, „Acta Cassubiana” 2012, 14, s. 138-155.

Cimała B., *Kampania plebiscytowa na Górnym Śląsku 1919-1921 i jej wpływ na świadomość narodową mieszkańców regionu*, [w:] *Plebiscyt i powstania śląskie 1919-1921 – po 90. latach*, red. M. Lis, L. Drożdż, Opole 2012.

Czajkowski B., *Rodło*, Warszawa 1975

Fic M., *Najbardziej demokratyczna forma wyboru? Uwarunkowania plebiscytu z 20 marca 1921 roku na Górnym Śląsku*, „Echa Przeszłości” XXI/2, 2020, s. 253-282.

Golachowski S., *Materiały do statystyki narodowościowej Śląska Opolskiego z lat 1910-1939*, Poznań 1950.

Jasiński J., „Polacy spod znaku Rodła”, Helena Lehr, Edmund Osmańczyk, Warszawa 1972 [recenzja], „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1973, nr 1-2, s. 187-188.

Kaczmarek R., *Powstania śląskie 1919-1920-1921. Nieznana wojna polsko-niemiecka*, Kraków 2019.

Lehr H., Osmańczyk E., *Polacy spod znaku Rodła*, Warszawa 1972.

Masnyk M., *Granica polsko-niemiecka na Górnym Śląsku w polityce Polski i mocarstw zachodnio-europejskich w 1921 roku*, Opole 2005.

Matelski D., Polacy w Niemczech między wojnami (1919-1939), „Przegląd Nauk Historycznych” 2004, R. III, nr 2 (6), s. 63-94.

Pięć prawd Polaków. Rodło. Berlin 1938, Warszawa b.d.w.

Poniatowska A., Liman S., Krężalek I., *Związek Polaków w Niemczech – historia*, red. J. Marczewski, Warszawa 1987.

Rosenbaum S., *Germania. Niemiecka polityczność na Górnym Śląsku 1871-1945*, Gliwice 2012.

Śląskie kobiety – polskie twierdze, opr. J. Banik, Rybnik 2018.

Wrzesiński W., *Polski ruch narodowy w Niemczech w latach 1922-1939*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1993.

OFERTA EDUKACYJNA ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W OPOLU

POWSTAŃCY ŚLĄSCY

100-LECIE POWSTAŃ ŚLĄSKICH W ARCHIWACH | 1919-1920-1921

Zeskanuj kod i wejdź na stronę!

Edukacja

Oparte na faktach

Znajdź powstańca

Wirtualny album

Zapraszamy na stronę powstancyslascy.pl

W zakładce Edukacja znajdziecie Państwo:

- scenariusze lekcji o powstaniach śląskich i plebiscycie
- podcasty i krótkie etiudy filmowe o plebiscytowym Opolu
- gry terenowe do przeprowadzenia w Opolu lub w Waszej miejscowości

Projekt organizowany jest w ramach obchodów
Stulecia Archiwów Państwowych objętych:

1918-2018

Patronatem Narodowym
Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
Andrzeja Dudy w Stulecie Odzyskania Niepodległości

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

Patronatem Honorowym Wiceprezesa Rady Ministrów,
Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
prof. dr. hab. Piotra Glińskiego

niepodległa

100 ARCHIW
PAŃSTWOWE

Projekt realizowany w ramach obchodów stulecia
odzyskania niepodległości oraz odbudowy polskiej państwowości

ZAPRASZAMY DO NASZEGO ARCHIWUM!

WYBIERAM POLSKĘ!

**TYLKO Z POLSKĄ
LUD ŚLĄSKI ROZERWIE
OKOŁY NIEWOLI**

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŻŁE.

